

Positief de pauze in en uit!

De invloed van lessen in goed gedrag op de effectieve leertijd

Praktijkonderzoek in het kader van de opleiding Master SEN

Student : Mayke de Groot

Studentnummer: 2184945

Begeleider: Drs. Marjan de Wilt

Datum: Juli 2013

Aantal woorden: 10

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

“We can’t ‘make’ students learn or behave.

We can create environments to increase the likelihood students learn and behave!”

Tim Lewis, 2010

Inhoudsopgave

Samenvatting	6
Inleiding	7
Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling	8
1.1 Aanleiding tot het onderzoek	8
1.2 Relevantie van het onderzoeksthema	8
1.3 Relatie met mijn Persoonlijk Ontwikkelingsplan.....	8
1.4 Doel <i>van</i> en <i>in</i> het onderzoek	9
1.5 Context van het onderzoek	9
1.6 Wat is er al bekend over dit onderwerp?	9
1.7 Onderzoeksvraag	9
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	10
2.1 Definiëring van kernbegrippen:	10
2.1.1 Interventie	10
2.1.2 Sociaal emotionele vaardigheden	10
2.1.3 Effectieve leertijd.....	10
2.2 Beschouwing van de literatuur.....	10
2.2.1 Bouwstenen van PBS.....	10
2.2.2 Verhogen van effectieve leertijd.....	13
2.2.3 Lessen in goed gedrag als preventieve interventie	13
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie	15
3.1 Onderzoeksstrategie	15
3.2 Onderzoeksmethode.....	16
3.2.1 Eerste deelvraag	16
3.2.2 Tweede deelvraag.....	17
3.2.3 Derde deelvraag.....	17
3.4 Validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie.....	18
3.5 Ethiek.....	18
Hoofdstuk 4: Analyse en resultaten	20
4.1 Analysemethoden.....	20
4.2 Verwerking onderzoeksresultaten	20
4.2.1 Eerste deelvraag	20
4.2.2 Tweede deelvraag:.....	24

4.2.3	Derde deelvraag.....	27
4.3	Conclusies op dataniveau	30
4.3.1	Conclusie na de data-analyse van deelvraag 1	31
4.3.2	Conclusie na de data-analyse van deelvraag 2	31
	Hoofdstuk 5: Conclusies en discussie.....	32
5.1	Kritische reflectie op de methodologie	32
5.1.1	Vragenlijst	32
5.1.2	Focusinterview	32
5.1.3	Incidentregistratie PBS	32
5.2	Conclusies.....	33
5.2.1	Eerste deelvraag:.....	33
5.2.2	Tweede deelvraag:	33
5.2.3	Derde deelvraag:	34
5.2.4	Antwoord op de onderzoeksvraag	34
5.3	Vertaling van de onderzoeksresultaten naar de context	34
5.4	Bijdrage onderzoek aan probleemstelling, kennisontwikkeling en professionele context.....	35
5.5	Aanbevelingen voor het team	35
5.6	Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	36
	Hoofdstuk 6: Evaluatie en reflectie	37
6.2	Leerpunten van de onderzoeker	38
6.3	Aanbevelingen voor andere onderzoekers	38
	Nawoord	39
	Bronvermelding	40
	Bijlage 1 bij hoofdstuk 1: Beschrijving pauze en het pleinkeuzebord.....	42
	Bijlage 2 bij hoofdstuk 2: Voorbeeldles PBS	43
	Bijlage 3 bij hoofdstuk 2: Vragenlijsten.....	45
	Bijlage 6 bij hoofdstuk 4: Transcriptie focusinterview	48
	Bijlage 7 bij hoofdstuk 4: Gegevens logboek startmeting.....	54
	Bijlage 8 bij hoofdstuk 4: Gegevens logboek tweede meting	55

Samenvatting

Uit een tevredenheidsonderzoek op Cluster-4 school De Brug blijkt dat er tijdens de pauzes veel incidenten ontstaan, zodat dit ten koste gaat van het pauzeplezier van de leerlingen en de effectieve leertijd. Daarnaast is de aanpak van Schoolwide Positive Behavior Support (PBS) geïmplementeerd binnen de school waarvan wetenschappelijk bewezen is dat deze aanpak een positief resultaat heeft op gedragsproblemen, het schoolklimaat en ook op de effectieve leertijd. Het samenvallen van deze twee gebeurtenissen is uitgangspunt voor dit onderzoek.

Het onderzoek richt zich op de pauzemomenten van de leerlingen van de bovenbouw en de effectieve leertijd na de pauzes.

Centraal in dit onderzoek staat een belangrijke preventieve interventie van PBS; lessen in goed gedrag.

De onderzoeksvraag is:

Welk effect hebben de lessen in goed pauzegedrag, die onderdeel uitmaken van de methodiek PBS, na de pauze op de effectieve leertijd van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug?

Om te komen tot een antwoord op de onderzoeksvraag zijn er deelvragen geformuleerd. Bij elke deelvraag is gebruik gemaakt van verschillende methodieken, zoals vragenlijsten die verspreid zijn onder de leerlingen en leerkrachten, een focusinterview en gegevens vanuit de database van PBS. Deze verscheidenheid aan methodieken zorgt voor triangulatie in het onderzoek, wat ten goede komt aan de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek.

Als onderzoeksstrategie is gekozen voor een evaluatieonderzoek.

Met dit evaluatieonderzoek wordt de waarde bepaald van de interventie 'lessen in goed gedrag', die voor dit onderzoek gericht zijn ingezet op de pauzes.

Het doel van dit evaluatieonderzoek is helder te krijgen of na implementatie van PBS de gedragsproblemen afnemen tijdens de pauze zodat de pauzes prettiger verlopen en er na de pauzes minder effectieve leertijd verloren gaat.

Het onderzoek heeft de volgende bevindingen opgeleverd:

- De lessen in goed pauzegedrag laten een licht positief effect zien op de effectieve leertijd na de pauzes,
- De respondenten (leerkrachten) hebben ervaren dat het rustiger in de school is, dat leerlingen beter luisteren en de sfeer verbeterd is,
- De kwaliteit van de pauzes en het pauzeplezier is in het onderzoek onderbelicht gebleven.

Inleiding

Sinds 2006 ben ik werkzaam als leerkracht op het Pedologisch Instituut (PI) De Brug, te Leiden. PI De Brug is een openbare basisschool voor speciaal onderwijs voor kinderen met ernstige gedragsproblematiek en/of psychiatrische problematiek in de leeftijd van 7 tot en met 13 jaar. Op dit moment telt de school 75 leerlingen die verdeeld zijn over 7 groepen in de midden- en bovenbouw. Er zijn drie groepen voor kinderen met een stoornis in het autismespectrum en vier structuurgroepen waarin kinderen met verschillende diagnoses bij elkaar geplaatst zijn. Vorig jaar heeft PI De Brug de start gemaakt met het implementeren van de aanpak Schoolwide Positive Behavior Support, afgekort in dit onderzoek als PBS (Golly & Sprague, 2009). In onderstaand kader een beknopte omschrijving van deze aanpak.

PBS is een preventieve, schoolbrede, evidence-based aanpak dat ten doel heeft een positief schoolklimaat te bewerkstelligen door het vergroten van gewenst gedrag en het verminderen van ongewenst gedrag. Schoolbreed wil zeggen dat alle medewerkers op school deel uit maken van deze aanpak. PBS-scholen bepalen hun basiswaarden, maken verwachtingen concreet, leren gewenst gedrag aan en bekrachtigen dit gedrag systematisch. Er is sprake van partnerschap met ouders en ketenpartners. Met ketenpartners worden externe instanties bedoeld die betrokken zijn bij de leerling (Golly & Sprague, 2009).

Tijdens het lezen van literatuur over PBS is mijn enthousiasme gegroeid. Voor een groot deel zit mijn enthousiasme in de werkwijze van PBS die uitgaat van een positieve benadering van de leerlingen om daarmee probleemgedrag te keren in positief, gewenst gedrag. Deze benadering is bij ons op school niet nieuw. Nieuw is de schoolbrede aanpak; met alle teamleden actief bezig zijn met de principes van PBS. Daarin zit een grote uitdaging en ik ben dan ook zeer benieuwd of PBS op onze school, met deze doelgroep, ook een positief resultaat laat zien.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

In dit hoofdstuk beschrijf ik de aanleiding tot dit praktijkonderzoek, de relevantie van het gekozen thema en leg de relatie met mijn persoonlijke ontwikkeling. Daarnaast wordt het doel van het onderzoek beschreven, gevolgd door een beschrijving van de context. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de onderzoeksvragen en deelvragen.

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Vorig jaar, schooljaar 2011-2012, was er veel onvrede bij het team, vooral over de werkdruk. Als change-agent heb ik toen het initiatief genomen een vragenlijst af te nemen bij het team met het doel de pijnpunten van het team te inventariseren, teneinde deze te bespreken met elkaar en gezamenlijk oplossingen hiervoor te bedenken. Probleemgedrag tijdens de pauze en de nasleep ervan in de klas zijn als aandachtspunten naar voren gekomen. Gesignaleerd probleemgedrag: onderlinge ruzie tijdens het spelen, niet luisteren naar de leerkracht, veel onrust bij het staan in de rij voor het naar binnen gaan. De leerkrachten hebben aangegeven dat er regelmatig effectieve leertijd verloren gaat doordat de pauze moest worden nabesproken. Het gaat in dit onderzoek om de leertijd na de pauzes waarop de leerkracht met zijn les wil starten en geen tijd wil of kan besteden aan het oplossen van problemen. Dit schooljaar is gestart met de lessen in goed gedrag die vanuit de methodiek van PBS zijn gemaakt door het team. De uitkomst van de vragenlijst samen met de opstart van de lessen in goed gedrag, zijn aanleiding geweest om met mijn locatiehoofd in gesprek te gaan en het voorstel te doen om te onderzoeken welk effect de lessen in goed pauzegedrag hebben op het verloop van de pauzes en de effectieve leertijd.

1.2 Relevantie van het onderzoeksthema

De methodiek van PBS maakt een grote ontwikkeling door in Nederland. Al veel scholen zijn gestart met implementatie van PBS nadat diverse pilotscholen met positieve evaluaties zijn gekomen. Ook binnen het (Voortgezet) Speciaal Onderwijs zijn er positieve geluiden. PBS kan ook in het kader van passend onderwijs goed werken (Goei, Nelen & Blok, 2010/2011). Leerkrachten moeten immers goed toegerust zijn om leerlingen met speciale onderwijsbehoeften te begeleiden en te zorgen voor een positief en veilig leerklimaat, zodat effectieve leertijd goed benut wordt. Op De Brug is er veel expertise omtrent omgang met leerlingen met een speciale onderwijsbehoefte, maar wat er gemist wordt is een schoolbrede aanpak, zodat er schoolbreed gewerkt kan worden aan een positief klimaat. Zorgen voor een positief en veilig leerklimaat, één van de doelen van PBS, kan ten goede komen aan de optimale besteding van onderwijstijd.

1.3 Relatie met mijn Persoonlijk Ontwikkelingsplan

De reden dat ik de opleiding Master SEN ben gestart is dat ik mijn professionaliteit als leerkracht wil vergroten. Het doen van dit onderzoek zal hiertoe bijdragen. In de eerste plaats door verkenning en bestudering van literatuur omtrent het onderwerp van mijn onderzoek. Theorie heeft mij aan het denken gezet, mijn mening doen vormen en heeft mij meer handelingsbekwaam gemaakt. Het uitwisselen van opgedane kennis en ervaringen met medestudenten heeft mij kritisch en bewuster gemaakt. Hierdoor ben ik meer gaan reflecteren op mijn handelen in de klas, waardoor ik mijzelf ontwikkel. Daarnaast ben ik in de positie om als lid van het PBS-team, waarover meer in hoofdstuk 2, mijn collega's, maar ook ouders, te enthousiasmeren voor PBS, hen mee te nemen in de ontwikkeling die we als team doormaken, teneinde een beter leer- en leefklimaat in de school te creëren.

1.4 Doel van en in het onderzoek

Doel *van* het onderzoek is helder te krijgen of na implementatie van PBS de gedragsproblemen afnemen tijdens de pauze zodat er na de pauze geen effectieve leertijd verloren gaat.

Doel *in* het onderzoek is onderzoeken wat het effect is van de lessen in goed pauzegegedrag, die onderdeel zijn van de methodiek PBS, op het pauzeplezier en daarmee op de effectieve leertijd.

1.5 Context van het onderzoek

De context voor dit onderzoek zijn de momenten rondom en in de pauzes van de bovenbouwgroepen. Veel leerlingen van De Brug vinden vrije momenten, zoals een pauze, lastig. Hierin spelen verschillende factoren mee, die aan de orde komen in hoofdstuk 2. Om structuur aan te brengen in het kiezen van activiteiten wordt een pleinkeuzebord gehanteerd in alle groepen. Een uitgebreide beschrijving van de werking van dit instrument en een voorbeeld ervan is terug te vinden in bijlage 1.

1.6 Wat is er al bekend over dit onderwerp?

Naar de effecten van PBS wordt zowel op internationaal als nationaal niveau veel onderzoek gedaan en er is veel over geschreven. Resultaten van onderzoek zijn vastgelegd door onderzoekers die verbonden zijn aan onder andere de universiteit van Oregon in de Verenigde Staten (PBIS, z.d.) In Nederland heeft Fontys OSO de aanpak PBS aangepast aan de Nederlandse situatie onder de naam: Brede Aanpak Gedrag, afgekort BAG (Das, Schouws, 2011).

1.7 Onderzoeksvraag

Welk effect hebben de lessen in goed pauzegegedrag, die onderdeel uitmaken van de methodiek PBS, na de pauze op de effectieve leertijd van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug?

Deelvragen:

- Hoe worden de pauzes beleefd door de leerlingen van de bovenbouw en leerkrachten van PI De Brug op het moment van de startmeting?
- Welke veranderingen worden gesignaleerd in het pauzeverloop en de effectieve leertijd na de pauzes, door de leerkrachten van de bovenbouw na de interventies behorende bij PBS?
- Wat is het effect van de lessen in goed pauzegegedrag op het pauzeplezier van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

Dit hoofdstuk bevat het theoretisch kader van mijn praktijkonderzoek. Eerst worden de kernbegrippen die centraal staan in de onderzoeksvraag en deelvragen nader gedefinieerd, waarna theorie gekoppeld wordt aan de praktijk.

2.1 Definiëring van kernbegrippen:

- interventie
- sociaal emotionele vaardigheden
- effectieve leertijd

2.1.1 Interventie

De betekenis die Van Dale aan het woord interventie geeft is ‘tussenkomst’. Een interventie kan gericht zijn op het voorkomen van problemen (preventief) of om problemen op te lossen (curatief). De interventie die in dit onderzoek centraal staat is ‘het actief ingrijpen om problemen op te lossen’, waarmee de lessen in goed gedrag bedoeld worden.

2.1.2 Sociaal emotionele vaardigheden

Sociaal-emotionele vaardigheden zijn de vaardigheden die aangeleerd worden om op een goede manier met de medemens om te gaan waardoor een waardevolle bagage als basis wordt verkregen om deel te nemen in de maatschappij (Ced. z.d.)

Op de Brug wordt de hele dag ad hoc aandacht besteedt aan deze vaardigheden en daarnaast wordt er twee keer per week les in sociale vaardigheden gegeven aan de hand van de methodes ‘Kinderen en sociale talenten’ en ‘Portfolio Sociale Competentie’.

2.1.3 Effectieve leertijd

De onderwijsinspectie omschrijft effectieve leertijd voor het primair onderwijs als ‘efficiënt benutte onderwijstijd’. Ook het minimaliseren van ordeproblemen, verzuimbestrijding en afstemming op onderwijsbehoefte van leerlingen behoort hiertoe. (BON, z.d.) Of er voldoende effectieve leertijd haalbaar is hangt af van een helder onderwijsbeleid, coördinatie en afstemming binnen een school (Schoolaanzet, z.d.).

Effectieve leertijd wordt door Van der Leij (1998) omschreven als “de tijd die de leerling daadwerkelijk gebruikt voor het opnemen en verwerken van de leerstof”.

2.2 Beschouwing van de literatuur

In deze paragraaf wordt uiteengezet uit welke bouwstenen de aanpak PBS bestaat (2.2.1), gevolgd door theorie over effectieve leertijd (2.2.2) waarna afgesloten wordt met de beschrijving van de interventie ‘lessen in goed gedrag’. De koppeling naar mijn praktijksituatie is in het blauw weergegeven.

2.2.1 Bouwstenen van PBS

Doelstelling

Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat PBS leidt tot meer effectieve leertijd, een grotere taakgerichtheid van de leerlingen en minder verstoringen in de klas, wat weer leidt tot een grotere leeropbrengst en een positief schoolklimaat (Blonk & Van Leeuwen, 2010-2011).

Schoolbreed

Een belangrijk element van PBS is dat er vanuit gedeelde waarden van het gehele schoolteam gewenst gedrag wordt vastgesteld, aangeleerd en bekrachtigd.

Alle medewerkers leveren een actieve bijdrage en belonen de leerlingen voor goed gedrag of passen afgesproken procedures toe bij ongewenst gedrag. Belonen bestaat uit verbale bekrachtiging, maar ook uit beloningskaartjes die de leerlingen ontvangen voor goed gedrag.

Reactieprocedure

De procedure die bij ongewenst gedrag gevolgd wordt is de reactieprocedure (Golly & Sprague, 2009). Leerlingen die zich niet houden aan de gedragsverwachtingen krijgen in eerste instantie de mogelijkheid aangereikt om toch nog positief gedrag te laten zien. Kiest de leerling voor positief gedrag, wordt hij daarvoor beloond. Kiest hij voor doorgaan met ongewenst gedrag, volgt een consequentie die helder is voor de leerling. Een consequentie kan bijvoorbeeld zijn dat de leerling even op een afgezonderde plek moet gaan zitten. Deze procedure is aan de leerlingen uitgelegd en daardoor voorspelbaar.

Duidelijke en oplossingsgerichte communicatie

Goede en duidelijke communicatie is een vereiste binnen PBS. De oplossingsgerichte communicatie sluit naar mijn idee goed aan binnen de methodiek PBS. Vooral kijken naar wat er goed gaat en uitgaan van mogelijkheden.

PBS-team

Om PBS succesvol te laten zijn en te laten blijven wordt aanbevolen een PBS-team samen te stellen dat het schoolteam ondersteunt bij de implementatie van PBS en bevordert dat de invoering schoolbreed wordt gedragen. Op de Brug is een PBS-team gevormd dat getraind wordt door een PBS-coach, opgeleid bij het kenniscentrum SWPBS Nederland. Het PBS-team is een afspiegeling van alle betrokken volwassenen die betrokken zijn bij de leerlingen.

Ouderbetrokkenheid

Tim Lewis, expert op het gebied van PBS, is van mening dat PBS niet zonder ouders kan en PBS alleen kans van slagen heeft als school en ouders samen optrekken (Lewis, 2012). Ouders en school kunnen dezelfde waarden delen en vanuit die waarden gedragsverwachtingen formuleren naar de kinderen toe. Gedrag ontstaat in de interactie tussen personen rondom de leerling en de wisselwerking binnen de verschillende leefwerelden, zoals school maar ook thuis. Deze benadering komt vanuit de ecologische pedagogiek en geeft aan dat het belangrijk is om de leefwerelden rondom de leerling niet te vergeten (Jeninga & Van Meersbergen, 2010).

Waarborging

Net zoals dat bij de invoering van nieuwe methodes of methodieken de waarborging en het brede draagvlak hiervoor binnen het team belangrijk zijn, geldt dit ook voor PBS, zodat het een natuurlijk onderdeel gaat vormen in de school (Van Beukering & Van der Wolf, 2009).

Verhouding 1:4

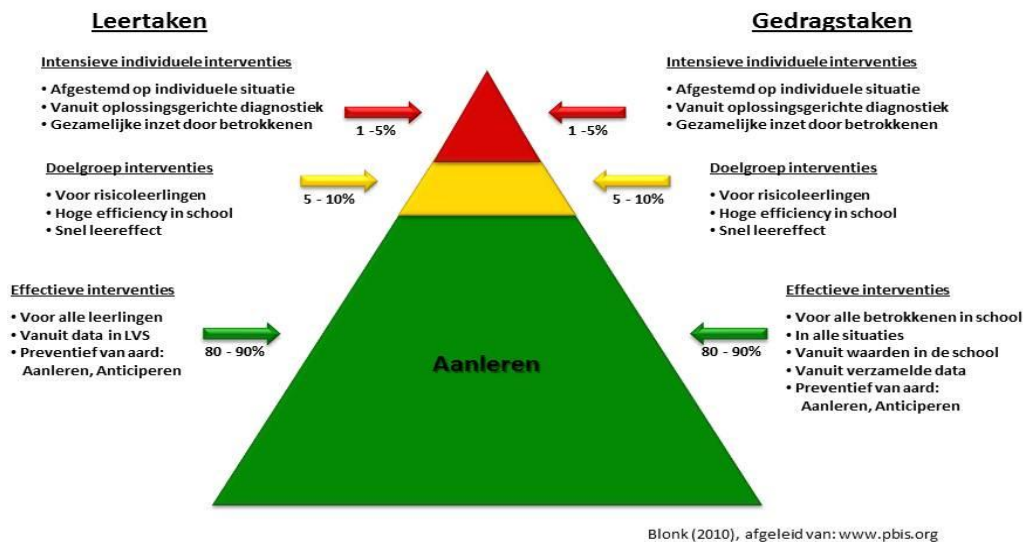
Belangrijk rondom het aanleren van gewenst gedrag is de verhouding tussen positieve bekrachtiging van gewenst gedrag en het corrigeren van ongewenst gedrag. Deze verhouding moet staan als 4:1, waarbij de 4 staat voor het positief bekrachtigen.

Preventief beleid

De school dient een preventief beleid te voeren, waarbinnen PBS zich kan ontwikkelen. De schoolomgeving wordt hierin ook ingericht met aandacht voor goed toezicht in algemene

ruimten, het visualiseren van de gedragsverwachtingen op verschillende plekken in de school, het communiceren met de leerlingen over hoe je met elkaar omgaat, hier les in te geven en dit ook te oefenen. De aanpak richt zich ook op de behoeften van de individuele leerlingen met als doel hen zoveel mogelijk te laten profiteren van het onderwijs dat de school hen biedt. PBS heeft hiervoor een model ontwikkelt waarin interventies gedaan kunnen worden op drie niveaus die terug te zien zijn in de piramide in onderstaande afbeelding.

Schoolbrede aanpak op leer- en gedragsgebied bij leerlingen te bevorderen

Afbeelding 1: PBS piramide

- Groen: Invloed op alle leerlingen: 80-90% van de interventies. Ondersteuning op schoolniveau.
- Geel: De risicoleerlingen: 5-10% van de interventies op klas- of groepsniveau.
- Rood: De hoog-risicoleerlingen: 1-5% van de interventies op individueel niveau.

Dataverzameling

PBS-scholen gebruiken een systematische dataverzameling, voor gewenst en ongewenst gedrag om gedragsproblemen schoolbreed te registreren en te analyseren. Leerkrachten geven gedrag van de leerlingen via registratieformulieren door aan het PBS-team die de data invoert in de voor PBS ontwikkelde database. Het PBS-team kan, indien nodig, vervolgens interventies plegen (afbeelding 1).

Speciaal Onderwijs

Voor het speciaal onderwijs is voor PBS het Pi7-project¹ gestart wat zich ten doel heeft gesteld om de PBS aanpak geschikt te maken voor het (V)SO en groepen leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in het voorgezet- en regulier onderwijs.

De resultaten hiervan zijn positief gebleken. Daarnaast draagt PBS in sterke mate bij aan het realiseren van een eenduidig pedagogisch klimaat. Het belang werd gezien van de noodzaak tot extra voor te structureren, lessen te vereenvoudigen en vaker herhalen van gedragsverwachtingen dan in het regulier onderwijs (Pi 7, 2012).

Ik vind het interessant om de bevindingen van het Pi7-project in de afronding van dit onderzoek mee te nemen en te bekijken of er overeenkomsten zijn met De Brug. Als de uitkomsten van het Pi7-project gunstig zijn, kan dat wellicht ook voor dit onderzoek zo zijn.

¹ Pi7- is het samenwerkingsverband Pedologische Instituten.

Het gegeven dat de resultaten positief zijn heeft het team van De Brug enthousiast gemaakt over PBS. De interventie, les geven in goed gedrag, vraagt van de leerkracht zichzelf te verdiepen in vaardigheden die hiervoor nodig zijn. Ik denk dat het belangrijk is deze lessen op de juiste manier te geven, zodat de leerlingen de gedragsverwachtingen echt aanleren en duidelijk kennen zodat ze er schoolbreed op beloond kunnen worden.

2.2.2 Verhogen van effectieve leertijd

In de Verenigde Staten is veel onderzoek (BON, z.d.) gedaan naar vergroten van de leertijd. Er is gebleken dat meer leertijd tot betere leerprestaties leidt. De leertijd wordt vergroot door *op tijd naar binnen* te gaan bij begin van de dag en bij pauzes. Als er bijvoorbeeld na binnenkomst iedere keer 5 minuten later wordt gestart met de lessen kan dit per dag oplopen tot 15 minuten en in een week zou dat bijna een uur verloren leertijd zijn.

Ook is *het tijdstip* waarop de kernlessen zoals rekenen en taal plaats vinden van belang, omdat onderzoek uitwijst dat kinderen aan het begin van de dag het beste leerstof kunnen opnemen omdat ze zich langer kunnen concentreren dan later op de dag (Nji, z.d.). Of de leertijd in zijn geheel gebruikt kan worden hangt af van het *klassenmanagement* van de leerkracht omdat de voorwaarden voor zelfstandig werken aanwezig moeten zijn, zodat een leerling goed kan starten, weet wat hij kan doen als hij klaar is of dat hij een vervangende opdracht heeft als hij moet wachten (BON, z.d.).

Ook in Nederland wordt de link gelegd tussen goed klassenmanagement en effectieve leertijd. Er kan veel tijd verloren gaan door het terugkomen van pauzes of te laat starten van de lessen. Veel problemen ontstaan doordat regels, verwachtingen en routines voor leerlingen niet altijd duidelijk zijn (Van Beukering & Van der Wolf, 2009).

Kijkend naar mijn praktijk zie ik dat het uitspreken van verwachtingen heel belangrijk is. Als deze verwachtingen worden voorgedaan en worden gevisualiseerd, zoals de bedoeling is met PBS, wordt het geheel nog duidelijker voor de leerlingen.

Bovenstaande factoren spelen naar mijn idee mee in het verlies van effectieve leertijd bij mij op school, vooral bij het naar binnen gaan na de pauzes.

2.2.3 Lessen in goed gedrag als preventieve interventie

Het overheidsbeleid ten aanzien van gedragsproblematiek was voornamelijk gericht op het oplossen van problemen. In 2009 benoemt de staatssecretaris in een kamerbrief (Ministerie van Onderwijs, 2009) over de "Heroverweging passend onderwijs" de ernst van gedragsproblematiek in het onderwijs. In 2010 heeft de onderwijsraad advies uitgebracht om meer in te zetten op onder andere preventie van gedragsproblemen middels effectief onderwijs (Overveld, 2010). Deze preventie richt zich, naast het gebruikelijke pedagogische handelen op het totale sociale systeem in de school, een effectieve aanpak die daarnaast evidence-based is.

Eén van de preventieve interventies die binnen PBS ingezet wordt is het geven van de lessen in goed gedrag. Deze interventie vindt plaats op het groene niveau van de piramide (afbeelding 1). In het rooster wordt naast de reguliere vakken, ruimte ingepland voor onderwijs in goed gedrag, omdat gedrag aangeleerd, getraind en onderhouden moet worden, net als andere vakken (Bateman & Golly, 2010). De lessen in goed gedrag worden door het schoolteam ontworpen. In onderstaand kader de belangrijkste elementen van de interventie: lessen in goed gedrag.

De leerkracht geeft lessen in goed gedrag voor alle ruimtes in de school
De les wordt gegeven op de plek waar de gedragsverwachtingen gelden
De les wordt gegeven aan de hand van een stappenplan (voor een voorbeeldles, zie bijlage 2).
Op de plek waar de gedragsverwachtingen gelden hangt een lijst waarin de

gedragsverwachting beschreven staan en gevisualiseerd worden.
De leerkracht doet goed gedrag voor.
Leerlingen laten allemaal zien hoe goed gedrag eruit ziet.
De leerkracht maakt veel gebruik van positieve bekrachtiging (4:1).
De gedragsverwachtingen worden in de week van de gegeven les dagelijks herhaald en besproken.
De leerlingen worden in de week dat de les wordt ingeoeft, beloond met een beloningskaartje bij vertonen van het gewenste gedrag.
De leerlingen sparen voor een groepsbeloning.
De lessen worden allemaal minimaal 1 x herhaald in het jaar (Golly & Sprague, 2009).

Door het geven van de lessen in goed gedrag handelt de leerkracht proactief zodat er veel probleemgedrag voorkomen kan worden en er meer tijd aan het leren kan worden besteed. Te vaak wordt ervan uit gegaan door leerkrachten dat de leerlingen wel weten hoe hij zij zich moeten gedragen. Vanuit de gedragstherapeutische benadering stelt Van Lieshout (2002) dat het belangrijk is dat een leerkracht duidelijk maakt wat er verwacht wordt van de leerling en dat er altijd sprake is van heldere communicatie naar een leerling toe. Daarbij wordt waarde gehecht aan positieve bekrachtiging waardoor zelfvertrouwen toeneemt.

In mijn praktijksituatie is proactief handelen te zien aan het helder maken van gedragsverwachtingen en belonen van goed gedrag. De eenduidigheid van PBS zou een positief effect kunnen hebben op het schoolklimaat van De Brug.

Veel leerlingen van De Brug vinden vrije momenten zoals de pauze lastig. Dit heeft onder andere te maken met de structuur die wegvalt, de sociaal-emotionele problemen die zij ondervinden met spelen of samen spelen en/of vanwege hun gedragsstoornis. Het pleinkeuzebord heeft al veel duidelijkheid gebracht, maar interacties die ontstaan tijdens het spelen zijn nu eenmaal niet voor te structureren en dat is waar veel leerlingen angst voor hebben en/of niet goed mee om kunnen gaan. Leerlingen begrijpen elkaar soms verkeerd, interpreteren initiatieven van een ander niet altijd zoals bedoeld is, waardoor irritaties ontstaan. Lessen in sociale vaardigheden die wekelijks twee keer een half uur ingeroosterd zijn bieden ondersteuning, maar er is meer nodig. Voor de doelgroep van De Brug is het van groot belang dat gedragsverwachtingen helder zijn, zodat duidelijk is wat er van hen wordt verwacht, maar ook wat zij van hun leerkrachten kunnen verwachten..

In de praktijk merk ik dat de leerlingen de schoolregels wel kennen, maar zich ernaar gedragen lukt nog niet altijd. Ik denk dat de lessen in goed gedrag positief kunnen werken omdat gedragsverwachtingen op de eerste plaats worden geoefend en op de tweede plaats gevisualiseerd worden, wat heel duidelijk en voorspelbaar is.

Gedrag en leren zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, waardoor een aanpak die breed wordt gedragen het meest effectief is om een positief pedagogisch schoolklimaat te creëren (Golly & Sprague, 2009).

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk wordt de gebruikte strategie aangegeven die gebruikt is om het theoretisch kader en de methoden van dataverzameling en analyse met elkaar te verbinden. Daarnaast wordt de verantwoording van gemaakte keuzes betreffende de gekozen strategie en onderzoeksinstrumenten beschreven. Ten slotte wordt ingegaan op de validiteit, betrouwbaarheid en afweging van de ethische aspecten die van belang zijn voor dit onderzoek.

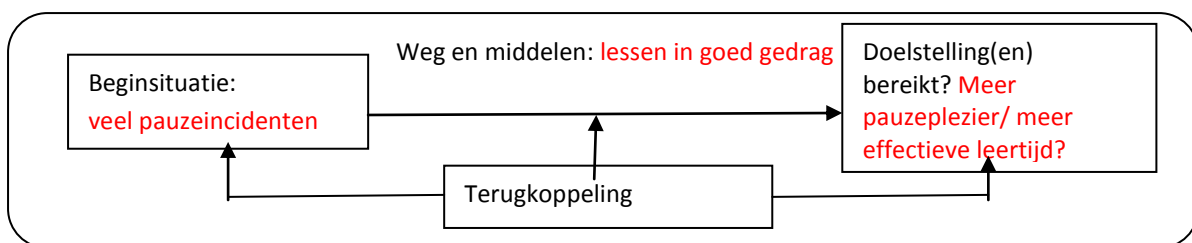
3.1 Onderzoeksstrategie

Om een antwoord te geven op de onderzoeksvraag is het van belang na te gaan van welke vorm of strategie gebruik gemaakt kan worden.

Onderzoeksvraag:

Welk effect hebben de lessen in goed pauzegedrag, die onderdeel uitmaken van de methodiek PBS, tijdens en na de pauze op de effectieve leertijd van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug?

Het doel van dit onderzoek is helder te krijgen of de methodiek PBS het beoogde resultaat laat zien op het vergroten van de effectieve leertijd. Eén van de doelen van PBS is het verhogen van de effectieve leertijd. Voor de hand ligt om voor dit onderzoek de keuze te maken voor een evaluatieonderzoek als strategie. Evaluatie betekent 'de waarde van iets bepalen' (Harinck, 2011). Onderzocht wordt of interventies die gedaan zijn ook daadwerkelijk hebben geleid tot het beoogde doel, zoals in dit onderzoek het verhogen van de effectieve leertijd na de pauzes. Evaluatieonderzoek richt zich op een doelstelling die geformuleerd is vanuit de beginsituatie. Om deze gestelde doelen te bereiken wordt een strategie gevolgd en bepaalde middelen gebruikt. Uiteindelijk vindt er een terugkoppeling plaats door na te gaan of de beginsituatie, de strategie en de gebruikte middelen hebben bijgedragen aan het bereiken van het doel en welke aanpassingen eventueel nodig zijn (De Lange, Schuman & Montessori, 2011). Het schoolteam van De Brug heeft gekozen om PBS te implementeren omdat het een evidence based methodiek is waarvan bewezen is dat het gedragsproblemen terug kan dringen en effectieve leertijd kan vergroten. Dit onderzoek zou de effectiviteit van PBS zichtbaar kunnen maken en zo voor de school van aanvullende waarde kunnen zijn. Het onderstaand model van deze didactische analyse maakt goed zichtbaar hoe het proces loopt. Ik heb voor dit model gekozen omdat ik het sterk vind in zijn eenvoud en het maakt het proces van dit onderzoek goed duidelijk.

Afbeelding 2: Bron: Van Gelder et al., 1973 (De Lange et al., 2011).

Aan het einde van dit onderzoek wordt geëvalueerd of de interventies het positieve effect laten zien dat verwacht wordt. Hier is sprake van een 'summatieve evaluatie', waarmee bedoeld wordt dat de evaluatie aan het einde van het onderzoek plaats vindt. Het proces wordt geëvalueerd met vragen die betrekking hebben op het invoeren van PBS en of er

voldoende rekening is gehouden met facetten zoals tijdsplanning, omstandigheden en doelgroep.

De effectladder is een model wat ingezet kan worden om een organisatie te ondersteunen in zijn ontwikkeling (Nji, z.d.). In het onderwijs worden regelmatig nieuwe methoden of aanpakken geïntroduceerd zonder dat er goed gekeken wordt of het effectiever zal zijn dan voorgaande methoden (Onderwijsraad, 2006). Op De Brug heeft men bewust gekozen voor een schoolbrede aanpak zoals PBS omdat uit ervaring bleek dat er meer nodig was dan interventies alleen op klassenniveau. De aangeboden structuur is zichtbaar door de pictogrammen, de prikkelarme ruimtes, gangen, klaslokalen, pauzeafspraken en het leerkrachtgedrag. Deze structuur is vanuit de missie en de visie van De Brug neergezet. Ook is de ouderraad hier actief in betrokken.

Onderaan de effectladder bevinden zich interventies die weinig of geen effectiviteit laten zien en bovenaan de ladder de interventies die echt doeltreffend of werkzaam zijn. Als de feiten straks een duidelijke relatie laat zien tussen de interventies, aangedragen door PBS en de uitkomsten, kan PBS wellicht een doeltreffende kwalificatie op de effectladder krijgen.

3.2 Onderzoeksmethode

Binnen dit evaluatieonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksinstrumenten (afbeelding 3).

Onderzoeksinstrument	Operationalisering: bij welke deelvraag hoort het instrument?	Doel van het instrument: Wat wordt gemeten?
Zelfontworpen vragenlijst met gesloten vragen voor leerlingen van 2 groepen.	Deelvraag 1	De kwaliteit van de pauze voordat de lessen in goed pauzegedrag werden gegeven.
Zelfontworpen vragenlijst met gesloten vragen voor de leerkrachten van 2 groepen.	Deelvraag 1 en 2	De effectieve leertijd na de pauzes, voordat de lessen in goed gedrag werden gegeven.
Incidentregistratie (bijlage 5)	Deelvraag 1 en 3	Op welke momenten van de dag komt probleemgedrag het meest voor.
Focusinterview	Deelvraag 2	Beleving van de deelnemers over de interventie voor en na de lessen in goed pauzegedrag
Zelfontworpen vragenlijst met gesloten vragen voor de leerlingen van 2 groepen	Deelvraag 3	De kwaliteit van de pauze nadat de lessen in goed pauzegedrag werden gegeven.
Zelfontworpen vragenlijst met gesloten vragen voor de leerkrachten van 2 groepen.	Deelvraag 3	De effectieve leertijd na de pauzes, nadat de lessen in goed pauzegedrag werden gegeven.

Afbeelding 3: Overzicht gebruikte onderzoeksinstrumenten

3.2.1 Eerste deelvraag

Hoe wordt de pauze beleefd door de leerlingen en leerkrachten van PI De Brug op het moment van de startmeting?

Om duidelijk te krijgen welke omstandigheden zich voordoen tijdens en na de pauzes op het moment van de startmeting heb ik twee verschillende vragenlijsten met gesloten vragen ontwikkeld. Eén voor de beide leerkrachten en één voor de leerlingen van de bovenbouw (bijlage 3). Ik heb voor de bovenbouw gekozen omdat deze leerlingen al iets meer na kunnen denken over zichzelf (ik-besef) en omdat zich daar de meeste problemen tijdens de pauzes voordoen. Na de pauzes vullen de leerlingen anoniem hun vragenlijst in en de leerkrachten doen dit ook. Ik heb gezorgd voor de verspreiding en het ophalen van de lijsten. Naast de vragenlijsten die leerlingen en leerkrachten invullen, worden schoolbreed ook gedragsregistraties, onderdeel van PBS, bijgehouden. Alle leerkrachten vullen van elk voorkomend gedragsincident een briefje in (bijlage 5). Als lid van het PBS-team voer ik deze gegevens in om aan het eind van een maand zicht te krijgen op het aantal incidenten en ook op welke tijd er zich het meeste incidenten voordoen. Voor het invoeren van deze gedragsregistraties maak ik gebruik van een daarvoor ontwikkeld datasysteem voor PBS (www.swpbs.nl).

3.2.2 Tweede deelvraag

Welke veranderingen worden gesignaleerd in het pauzeverloop en de effectieve leertijd na de pauzes, door de leerkrachten van de bovenbouw na de interventies behorende bij PBS?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden ga ik gebruik maken van een kleine focusgroep. Een focusgroep is een variant van een groepsinterview en bestaat uit een kleine groep mensen die met elkaar van ideeën en ervaringen wisselen (De Lange et al., 2011). Vanuit een theoretische invalshoek, de positieve resultaten van de aanpak van PBS, komen de ervaringen van de deelnemers aan de orde aan de hand van bespreekpunten. Het doel van het gesprek is zicht krijgen op veranderingen in gedrag voor en na het invoeren van de lessen in goed gedrag. De leerkrachten van de bovenbouwgroepen worden uitgenodigd om deel te nemen aan de focusgroep en met elkaar in gesprek te gaan over de effecten van de interventie op de pauzeverloop en effectieve leertijd. Dit gesprek vindt plaats aan de hand van de door mij opgestelde vragen. Het is van groot belang dat de verwachtingen duidelijk zijn en dat men zich veilig voelt om opvattingen uit te wisselen met elkaar. In dit onderzoek kan het gebruik maken van een focusgroep een meerwaarde zijn om mijn collega's te verbinden met de ontwikkeling van PBS en de effecten die dit laat zien. Een bundeling van professionaliteit en ervaring kan een goed beeld laten zien over de eventuele verschillen in gedragsverandering voor en na het geven van de lessen in goed gedrag. De focusgroep voor dit onderzoek bestaat uit 2 leerkrachten. Om zorg te dragen voor een betrouwbaar beeld, wordt het gesprek opgenomen, waarvoor toestemming is verleend. Deze bijeenkomst vindt plaats na de tweede meting, zodat ik de uitkomsten van de startmeting en de tweede meting kan gebruiken in het interview. De uitkomsten van de focusgroep worden, na goedkeuring van de deelnemers, opgenomen in dit onderzoek.

3.2.3 Derde deelvraag

Wat is het effect van de lessen in goed gedrag op het pauzeplezier van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug?

Voor het beantwoorden van deze vraag volgt een tweede meting, zoals beschreven bij de eerste deelvraag hierboven. De leerkrachten en leerlingen vullen gedurende twee weken opnieuw dezelfde vragenlijsten in. De meting wordt afgenomen op het moment dat de

leerlingen bekend zijn met duidelijke afspraken van het buitenspelen, maar ook nadat ze lessen in hebben gehad. Deze lessen zijn voor het eerst gegeven in november. De leerlingen hebben vier maanden kunnen oefenen. Meegenomen moet worden dat de decembermaand, met daarin ook de kerstvakantie, voor de leerlingen een onrustige periode is.

3.4 Validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie

Belangrijke kwaliteitseisen van een praktijkonderzoek zijn de validiteit en de betrouwbaarheid van een onderzoek. Een onderzoek is valide als de onderzoeksinstrumenten daadwerkelijk meten wat er gemeten moet worden (De Lange et al., 2011). In dit onderzoek is steeds de afweging van belang of het instrument bijdraagt tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag of de deelvragen. Het onderzoek maakt gebruik van de input van respondenten om uiteindelijk conclusies te kunnen trekken die een antwoord kunnen geven op de onderzoeksvraag. Omdat ik mij ervan bewust ben dat het gedrag van leerlingen beïnvloedt kan worden door factoren die soms onverwachts veranderen, houd ik een logboek bij op de dagen dat de vragenlijsten worden afgenomen. Met onverwachte factoren worden ziekte van de eigen leerkracht bedoeld, spannende momenten zoals toetsen, dagen na een vakantie en dergelijke.

Met betrouwbaarheid wordt de nauwkeurigheid van het onderzoek bedoeld en dat een herhaalde meting door eventueel een andere onderzoeker bij gelijkblijvende setting dezelfde resultaten zal opleveren (De Lange et al., 2011). Ik heb getracht de data zo eenduidig en objectief mogelijk te verzamelen. Om de betrouwbaarheid en ook de validiteit te versterken heb ik gebruik gemaakt van triangulatie. Triangulatie houdt in dat ik gebruik heb gemaakt van verschillende respondenten zoals leerkrachten, leerlingen en een focusgroep. Maar ook van verschillende soorten onderzoeksinstrumenten zoals vragenlijsten, een focusgroep en een database. Ik maak gebruik van een membercheck, wat betekent dat ik de resultaten van de focusgroep ter controle laat zien aan de leden van de focusgroep. Daarnaast houd ik de deelnemers en andere collega's op de hoogte van het onderzoeksproces. Mijn critical friends voorzien mij van feedback, waardoor ik mijn onderzoek bij kan stellen en betrouwbaar kan houden. Om mijn onderzoeksproces transparant en navolgbaar te houden heb ik gebruik gemaakt van een logboek, waarin ik alle stappen heb gedocumenteerd (bijlage 4).

3.5 Ethiek

In dit praktijkonderzoek is rekening gehouden met verschillende ethische aspecten. Voorafgaande dit onderzoek heb ik getwijfeld over het betrekken van de leerlingen in dit onderzoek. Ik heb mijn twijfels besproken met een critical friend op school. Alles wat anders gaat dan dat de leerlingen gewend zijn levert onrust op en die wil ik beperken. Door het gesprek met mijn critical friend op school heb ik gekozen voor gesloten vragenlijsten omdat de leerlingen alleen een kruisje hoeven te zetten. Het levert zo min mogelijk spanning op en kost niet veel tijd. De vaste leerkracht deelt de lijsten uit en kan de leerlingen uitleggen wat er van ze gevraagd wordt. De vragenlijsten zijn anoniem omdat ik het belangrijk vind om de privacy van respondenten te respecteren. De vragenlijsten voor de leerkrachten van de bovenbouw zijn niet anoniem omdat ik met een logboek gewerkt heb en de leerkrachten mij moeten informeren over de bijzonderheden op een dag. Ik heb hiervoor aan betreffende leerkrachten toestemming gevraagd. De vragenlijsten heb ik kort gehouden, omdat ik rekening wilde houden met de tijdsinvestering voor de leerkrachten. Ik weet dat mijn collega's volle agenda's hebben. Voor het focusinterview ga ik nauwkeurig te werk, nodig deelnemers vroegtijdig uit, zorg ervoor dat het duidelijk is wat er van ze verwacht wordt, houd rekening met privacy en zorg voor inzage naderhand. Ik maak gebruik van een voice recorder als daarvoor toestemming is verkregen. De gegevens uit de database worden anoniem in het onderzoek verwerkt. Voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van verschillende bronnen die ik zo zuiver mogelijk heb vermeld. Ik heb ook getracht reflectief te

zijn over hetgeen ik geschreven heb en hoe ik zelf in het onderzoek heb gestaan. Na afronding van het onderzoek wil ik de uitkomsten presenteren aan mijn collega's en mag het gepubliceerd worden zodat ook anderen er mogelijk hun voordeel mee kunnen doen.

Hoofdstuk 4: Analyse en resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd aan de hand van de verschillende analyses. De dataverzameling bestaat uit vragenlijsten die ingevuld zijn door de leerlingen en leerkrachten van de bovenbouwgroepen, een focusinterview met de leerkrachten van de bovenbouw en de database van PBS. De resultaten komen per deelvraag aan de orde. Na de presentatie van de data-analyse zullen conclusies worden getrokken op dataniveau.

4.1 Analysemethoden

In dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van zowel kwantitatieve als kwalitatieve data. In onderstaande tabel is een weergave van de onderzoeksmethode en data-analyse te zien. Voor het analyse van het focusinterview is gekozen voor de techniek van het open en axiaal coderen (Boeije, 2005). Thema's zijn voorzien van een code, waarna structurering volgt in hoofdthema's en ondergeschikte thema's. De transcriptie met codering is terug te vinden in bijlage 6.

Onderzoeksmethode	Data-analyse	Data-analyse methode
Vragenlijst leerlingen	Gegevens worden ingevuld in Excel en verwerkt in een grafiek.	Kwantitatieve data
Vragenlijst leerkrachten	Gegevens worden ingevuld in Excel en verwerkt in een grafiek.	Kwantitatieve data
Focusinterview	Gebruik gemaakt van open en axiaal coderen, waarna een codeboom is gemaakt.	Kwalitatieve data
Registratie PBS	Gegevens, vanuit de database PBS, invoeren met Excel , en verwerkt in een staafdiagram.	Kwantitatieve data

Afbeelding 4: Gegevens onderzoeksmethode en data-analyse

4.2 Verwerking onderzoeksresultaten

4.2.1 Eerste deelvraag

Hoe worden de pauzes beleefd door de leerlingen van de bovenbouw en leerkrachten van PI De Brug op het moment van de startmeting?

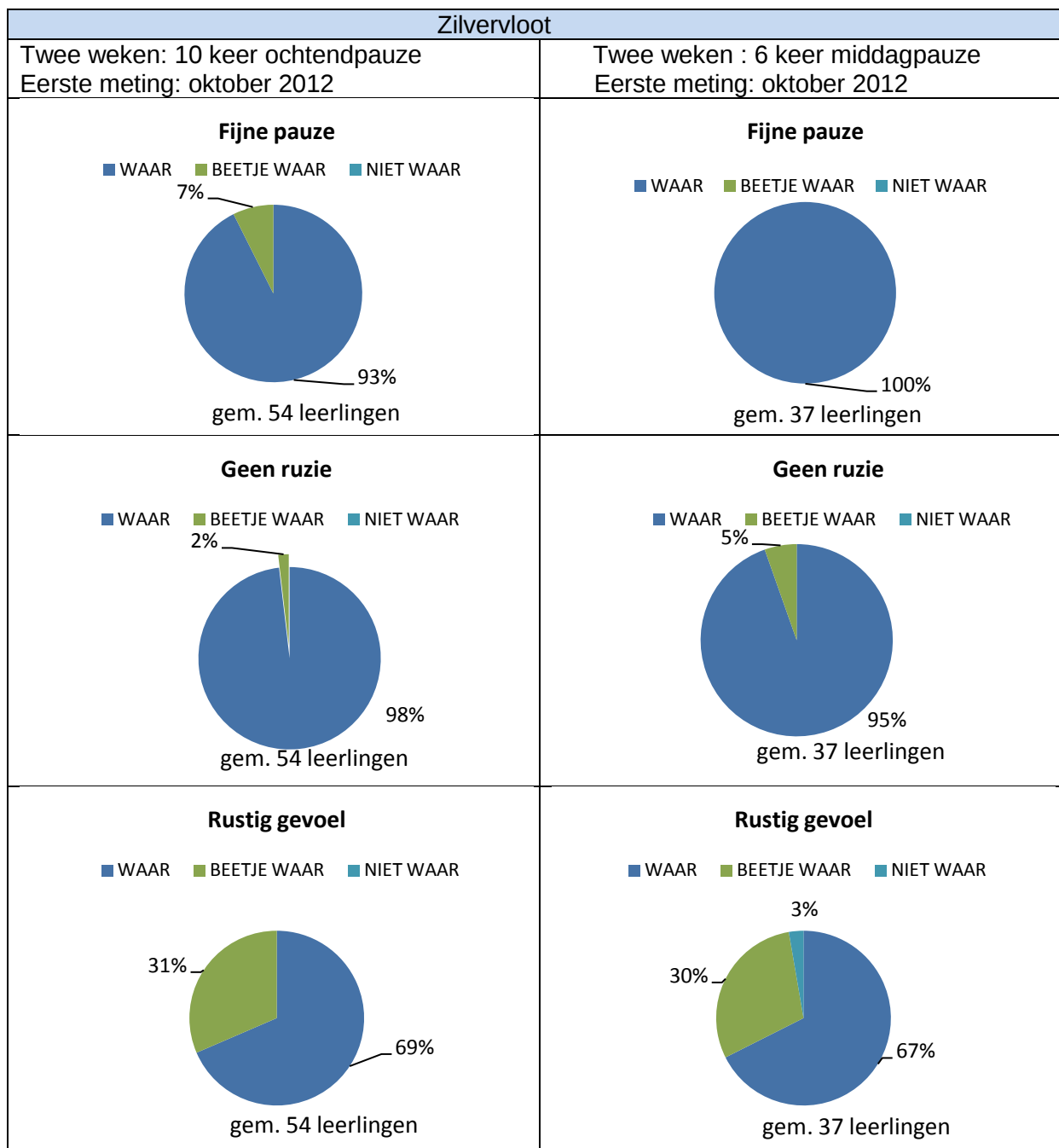
Omdat een deel van de respondenten leerlingen zijn, kan er sprake zijn van onvoorziene omstandigheden, zoals ziekte, afwezigheid van leerlingen om andere redenen en in de periode van afname ook de afname van het NIO-onderzoek (Nederlandse Intelligentietest voor Onderwijsniveau). Om zicht te krijgen op de factoren die mee hebben gespeeld in de periode waarin de vragenlijsten werden ingevuld, heb ik een logboek bijgehouden die opgenomen is in de bijlagen van dit hoofdstuk (bijlage 7). Bij het analyseren en het trekken van conclusies zijn deze factoren mee genomen om een zo zuiver mogelijk beeld te krijgen.

4.2.1.1 Analyse van de vragenlijsten voor de leerlingen

Hieronder zijn de uitkomsten van de vragenlijsten voor de leerlingen tijdens de eerste meting van 8 oktober tot 26 oktober af te lezen. De ochtend en middag zijn apart geanalyseerd om het een beeld duidelijk te krijgen. De middagpauze duurt 5 minuten langer.

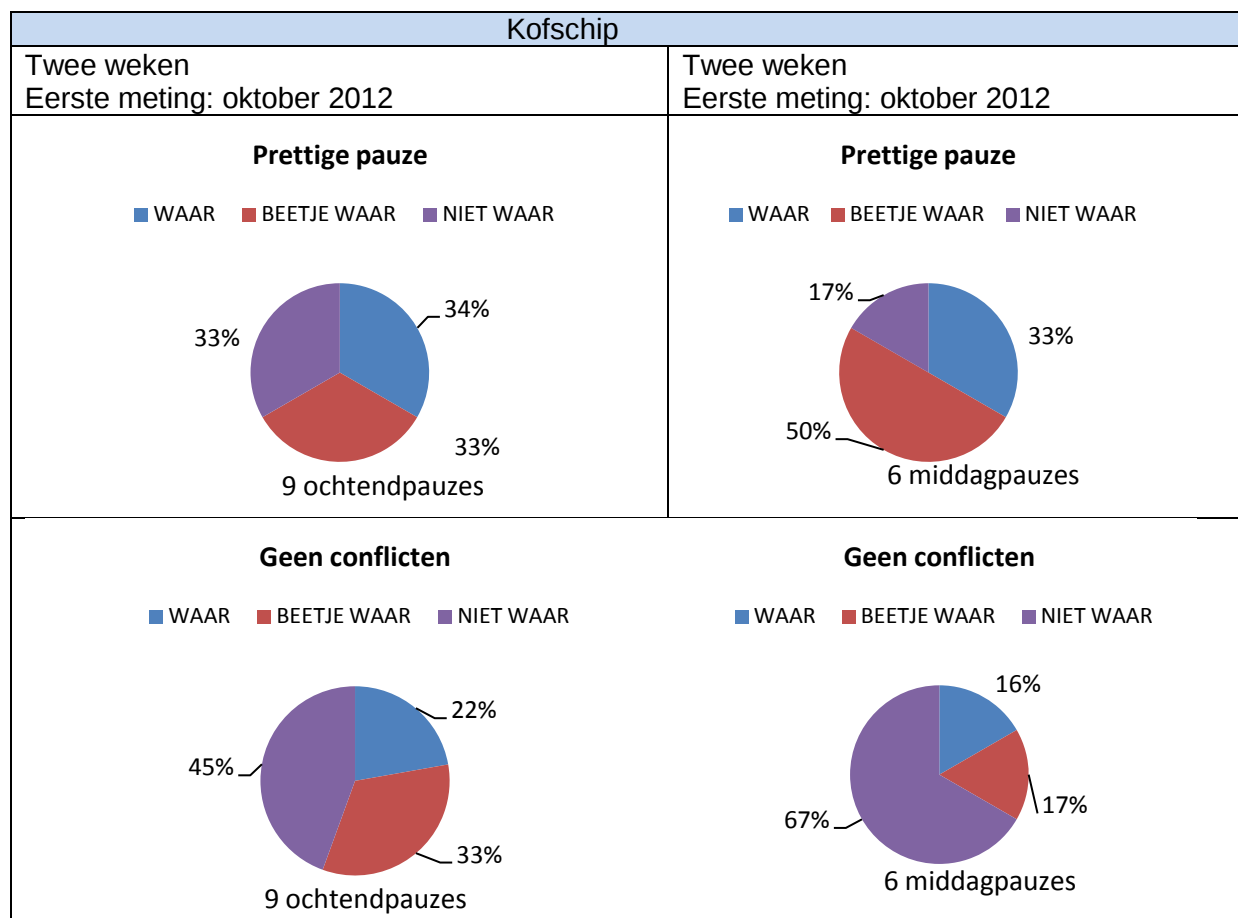
Afbeelding 5: grafiek Kofschip

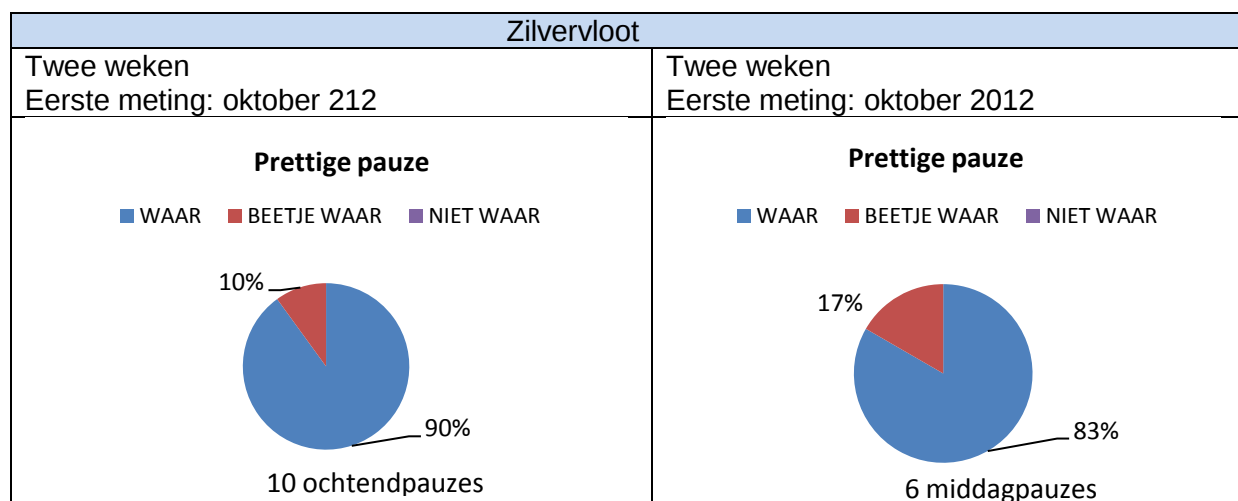
Afbeelding 6: grafiek Zilvervloot

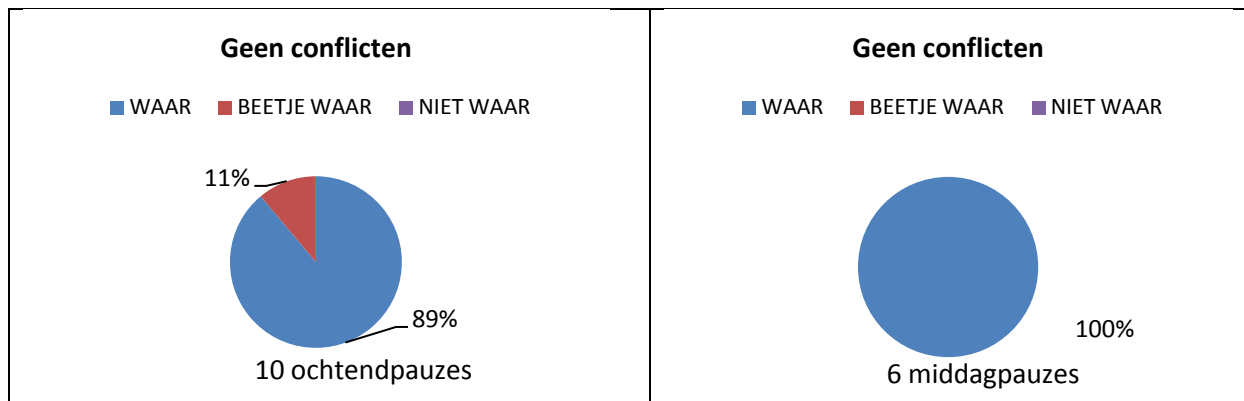
4.2.1.2 Analyse van de vragenlijst voor de leerkrachten

De leerkracht van het Kofschip werkt fulltime. De leerkracht van de Zilvervloot werkt op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag. De duopartner werkt op woensdag. Deze drie leerkrachten hebben de vragenlijsten gedurende 2 weken ingevuld. In deze periode is het herfstvakantie geweest, waardoor de periode onderbroken is.

Afbeelding 7: grafiek analyse vragenlijsten leerkracht Kofschip.

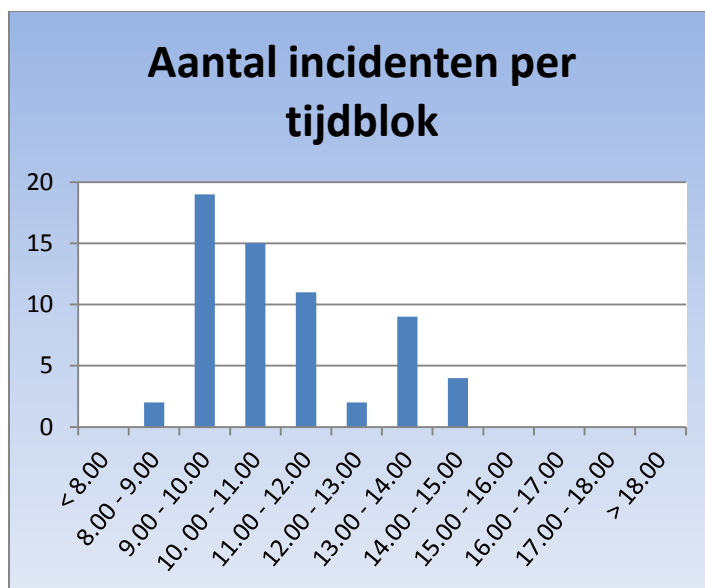

Afbeelding 8: Grafieken analyse vragenlijsten leerkrachten Zilvervloot

4.2.1.3 Analyse incidentregistratie PBS, startmeting

Vanaf de invoering van PBS vullen alle leerkrachten binnen de school over elk gedragsincident een registratieformulier in (bijlage 5). De geregistreerde incidenten worden ingevoerd in de database van PBS, waaruit de gegevens middels een grafiek worden weergegeven. Afbeelding 9 laat de analyse zien van het aantal incidenten per tijdblok wat voor dit onderzoek interessant is. De grafiek laat echter de gegevens over de hele maand oktober zien en geeft dus geen goed beeld als het gaat om de periode van twee weken waarin de vragenlijsten zijn ingevuld, maar is slechts een indicatie.

Afbeelding 9: Database PBS, maand oktober

4.2.2 Tweede deelvraag:

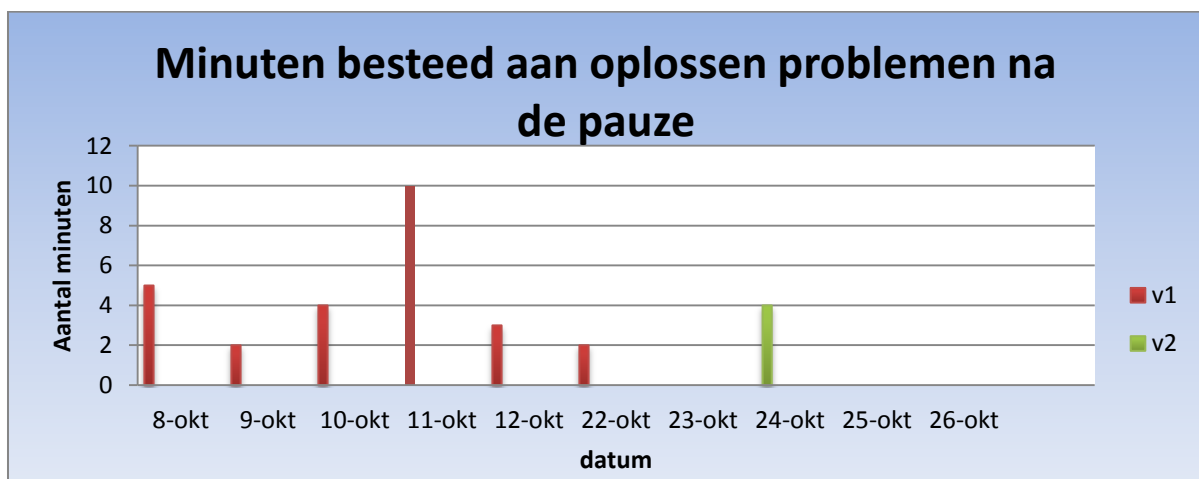
Welke veranderingen worden gesignaleerd in het pauzeverloop en de effectieve leertijd na de pauzes, door de leerkrachten van de bovenbouw na de interventies behorende bij PBS?

De interventie die is ingezet is 'lessen in goed gedrag'. In hoofdstuk 2 staat deze interventie beschreven. Na de eerste meting in oktober waren de leerlingen nog niet bekend met de lessen in goed pleingedrag, terwijl dit bij de tweede meting wel zo is geweest.

Naast de vragenlijst voor de leerkrachten heb ik ook een focusinterview gehouden met betreffende leerkrachten. In deze periode is wederom een logboek bijgehouden (bijlage 8).

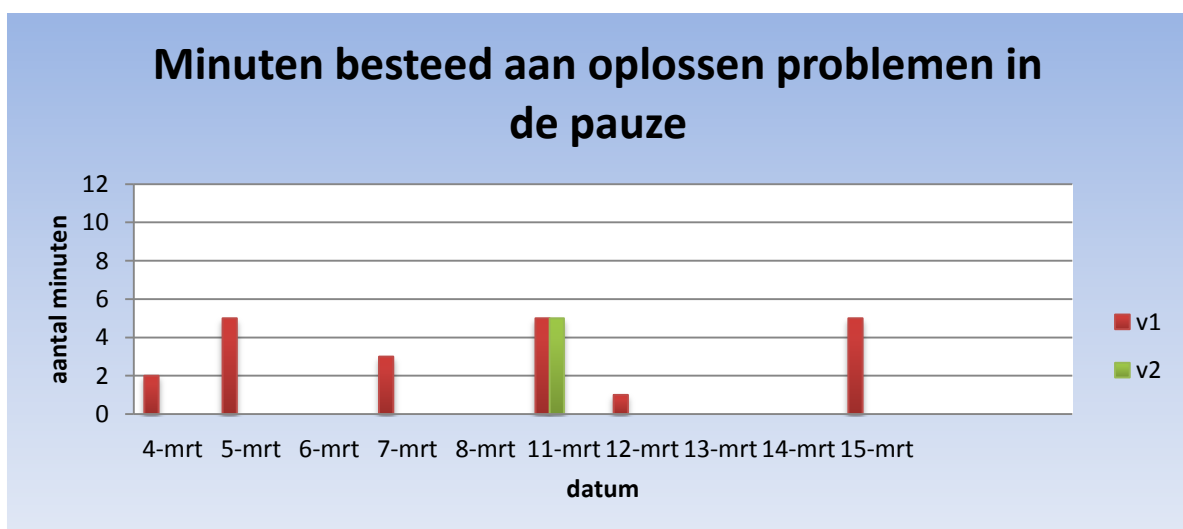
4.2.2.1 Analyse van de vragenlijsten voor de leerkrachten

In de vragenlijst voor de leerkrachten is de vraag beantwoord of er na de pauzes tijd besteed is aan het oplossen van problemen, zodat dit ten koste is gegaan van de effectieve leertijd. Daarnaast is aangegeven hoeveel tijd er per pauze is besteed aan het oplossen van problemen. In afbeelding 10 is af te lezen hoeveel tijd de leerkrachten van het Kofschip en de Zilvervloot hieraan hebben besteed in de twee weken van oktober.

Afbeelding 10: Analyse vragenlijst leerkrachten startmeting
V1 is groep Kofschip
V2 is groep Zilvervloot

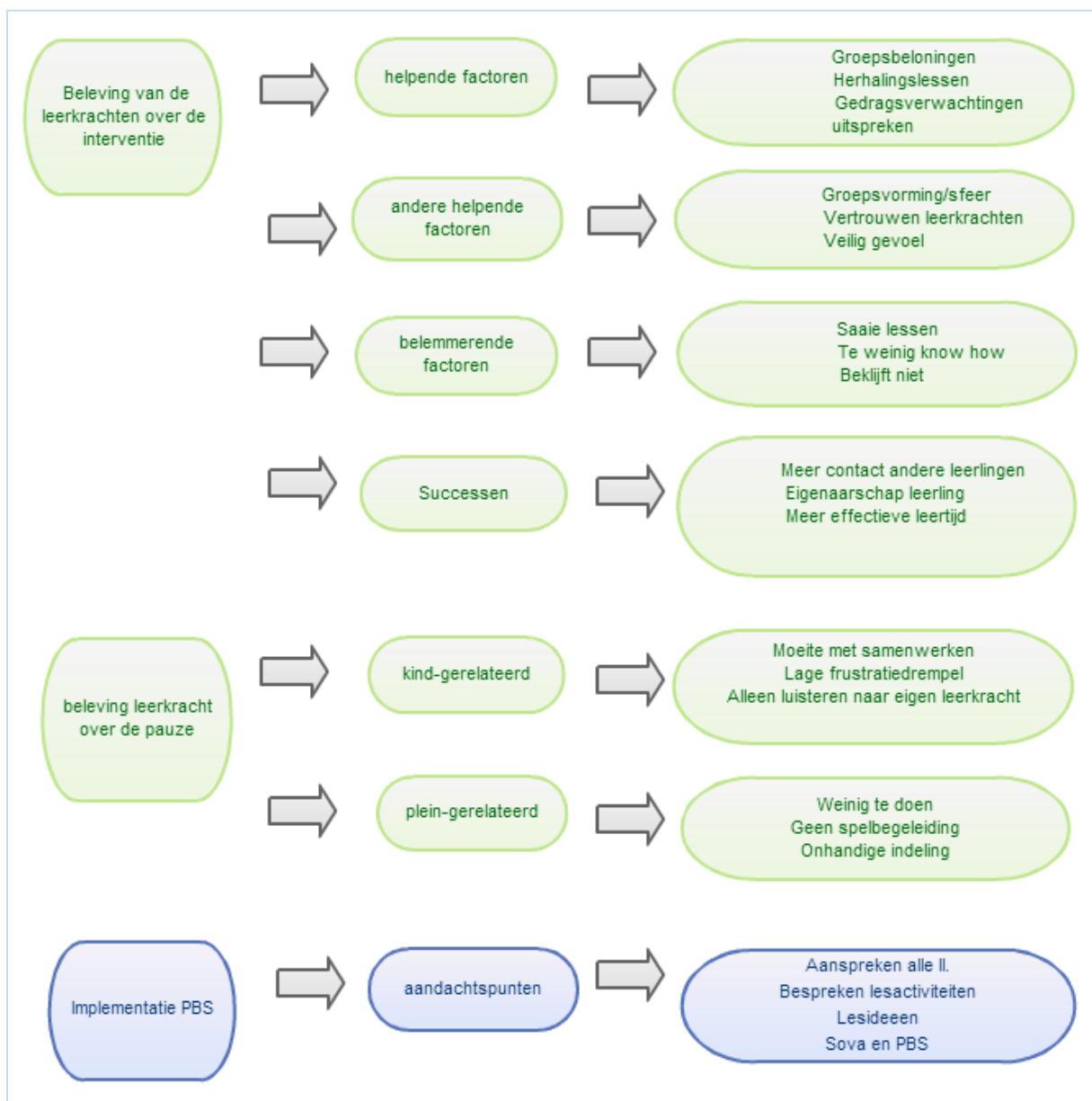
In maart 2013, waarin de tweede meting is gedaan, hebben de leerkrachten dezelfde vragenlijsten ingevuld. Afbeelding 11 laat de analyse van deze vragenlijsten zien.

Afbeelding 11: analyse vragenlijst leerkrachten tweede meting.
V1 is groep Kofschip
V2 is groep Zilvervloot

4.2.2.2 Analyse van het focusinterview

Aan het focusinterview hebben de leerkrachten van de twee bovenbouwgroepen deelgenomen die ook de vragenlijsten hebben ingevuld. Van het focusinterview is een transcriptie gemaakt (bijlage 6). Daarna is de transcriptie verwerkt tot een codeboom (afbeelding 12). De groene gebieden geven de beleving weer van de leerkrachten over de interventie (lessen in goed gedrag) en de pauzes. De groene gebieden zijn van belang voor de beantwoording van de onderzoeksvraag. De blauwe gebieden zijn van ondergeschikt belang als het gaat om een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag, maar spelen wel een rol bij het doen van aanbevelingen.

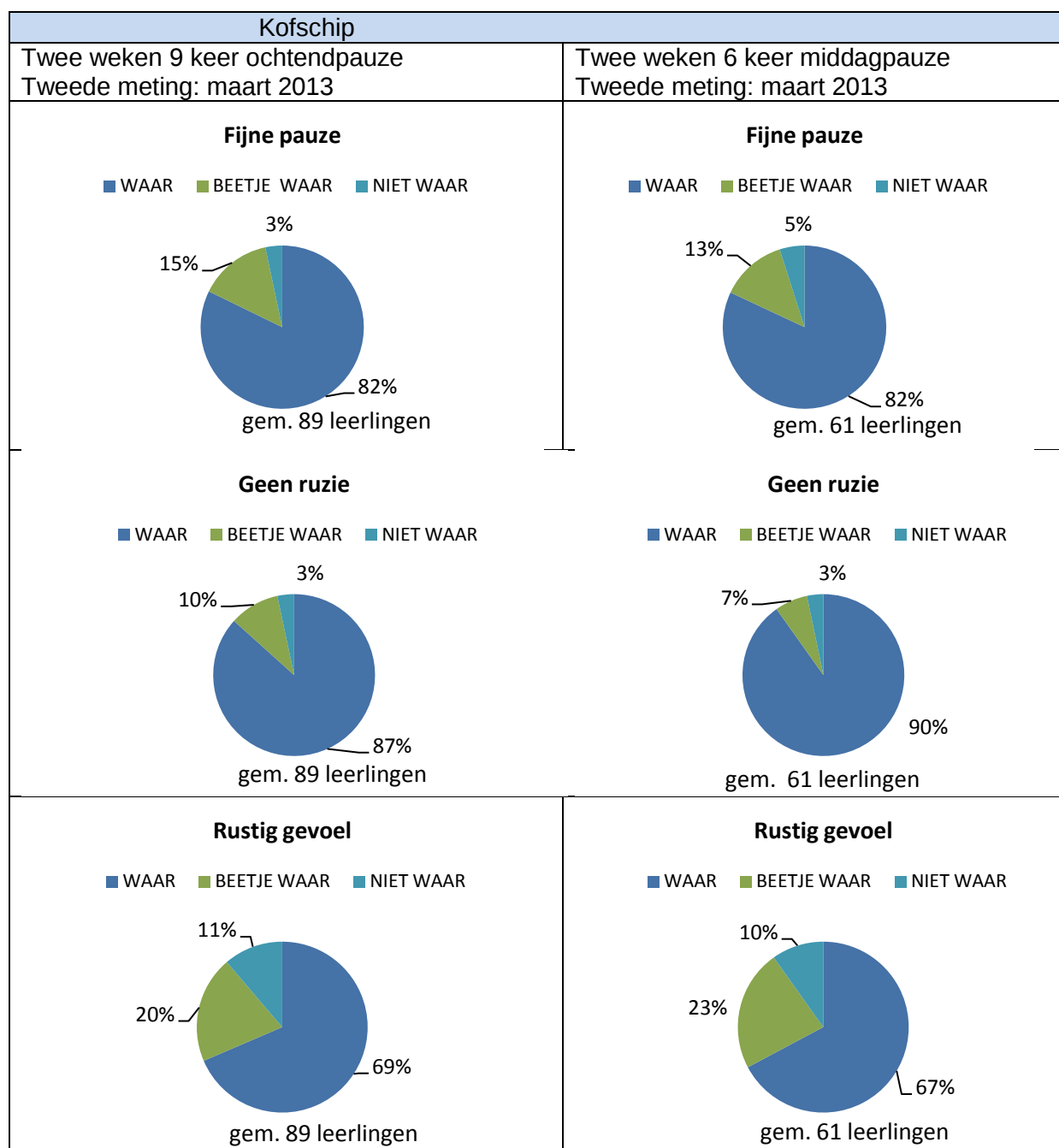
Afbeelding 12: analyse van het focusinterview; codeboom.

4.2.3 Derde deelvraag

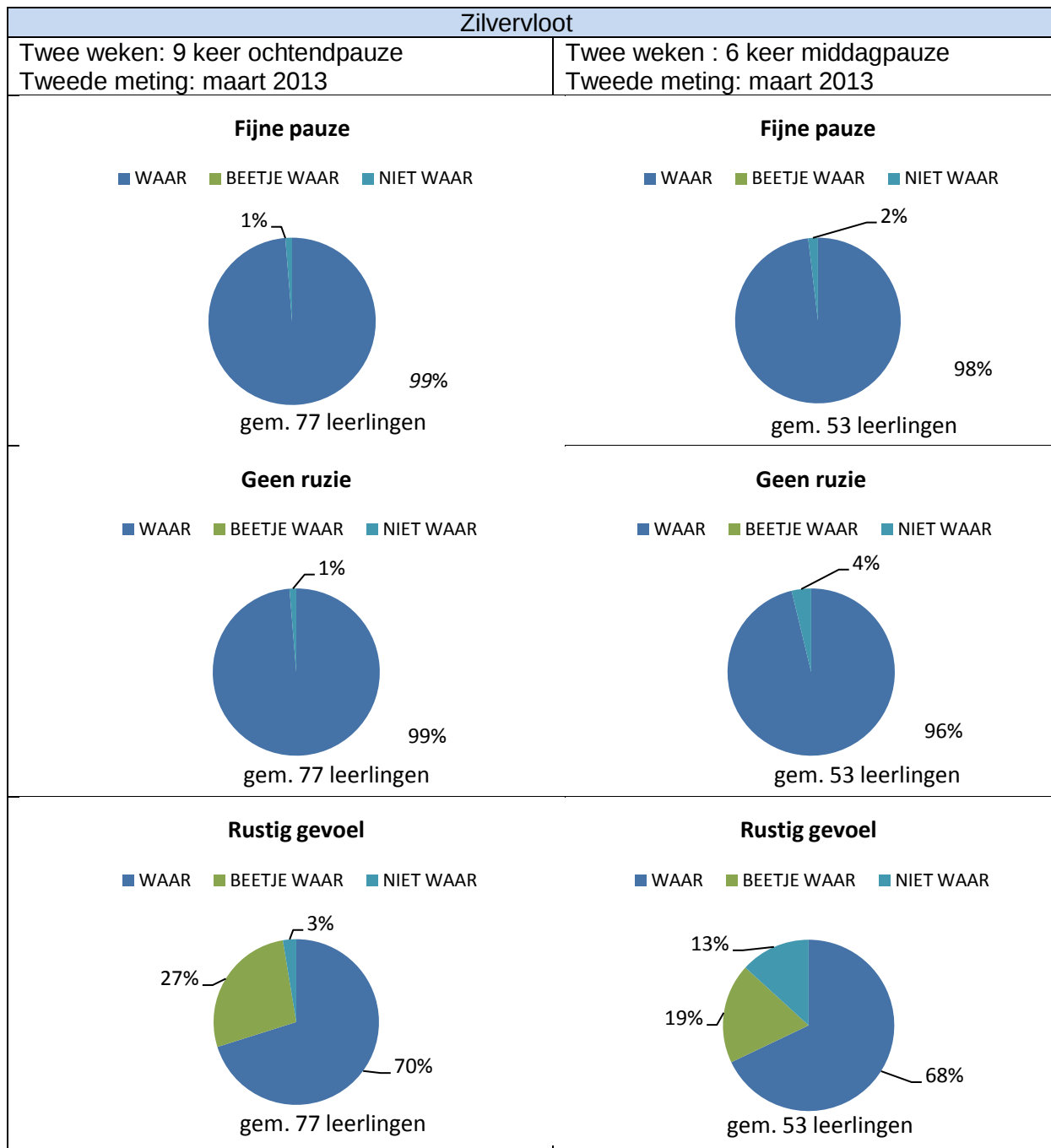
4.2.3.1 Analyse van de vragenlijsten voor de leerlingen

Wat is het effect van de lessen in goed pauzegegedrag op het pauzeplezier van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug?

In maart hebben de leerlingen van de groepen Zilvervloot en het Kofschip opnieuw de vragenlijsten ingevuld. De eerste afnamedatum was 4 maart en de laatste datum 15 maart. In de Zilvervloot zitten op het moment van afname van de vragenlijsten 11 leerlingen en in het Kofschip zitten 12 leerlingen. In het logboek (bijlage 8) zijn de bijzonderheden af te lezen van deze periode.

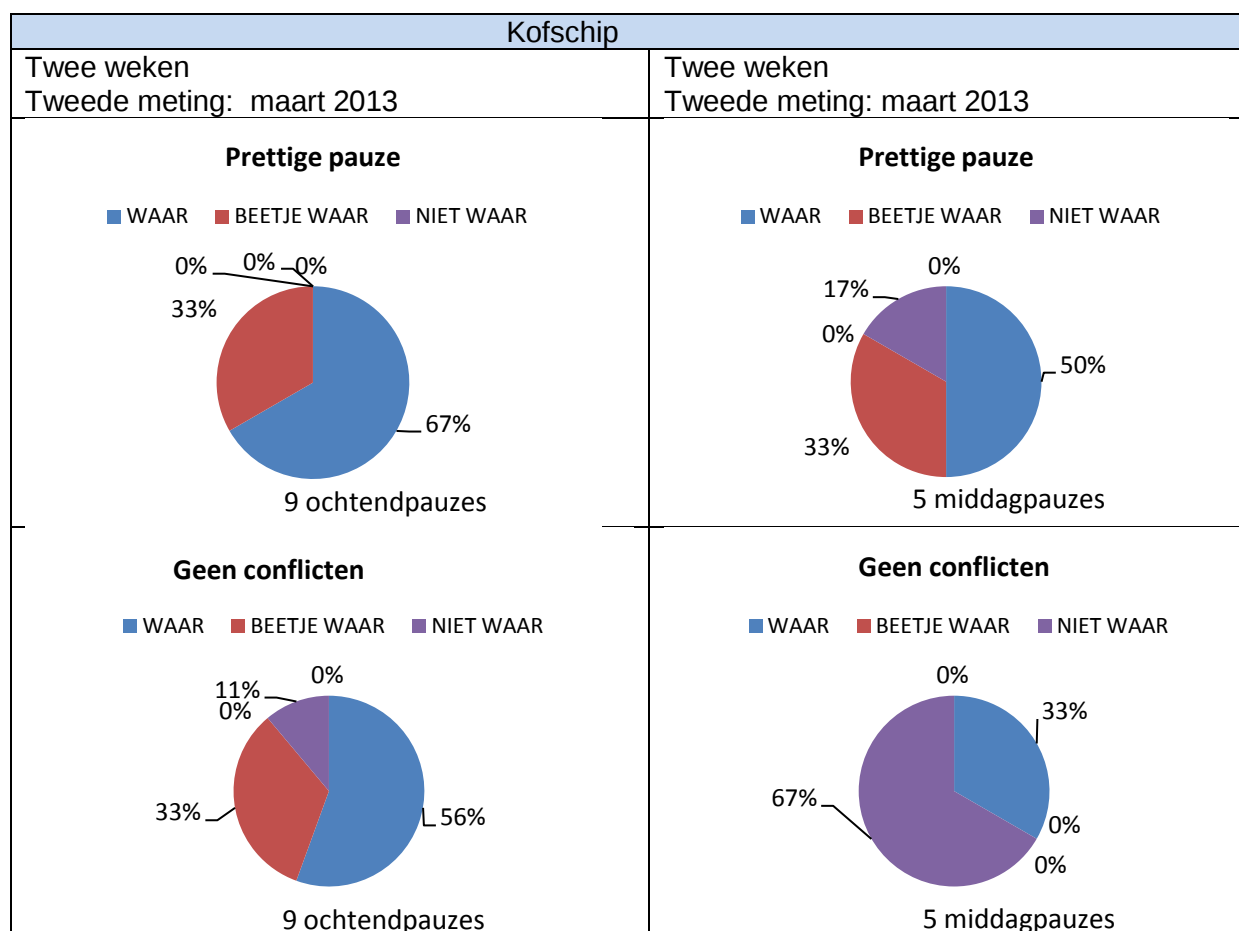
Afbeelding 13: Analyse vragenlijsten leerlingen Kofschip

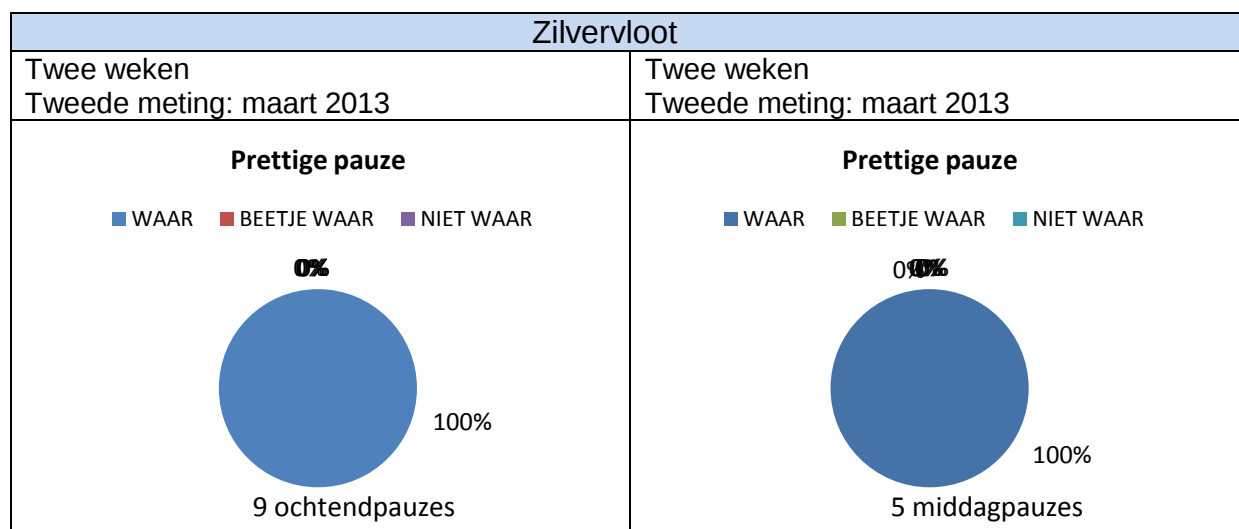
Afbeelding 14: Analyse vragenlijsten leerlingen Zilvervloot

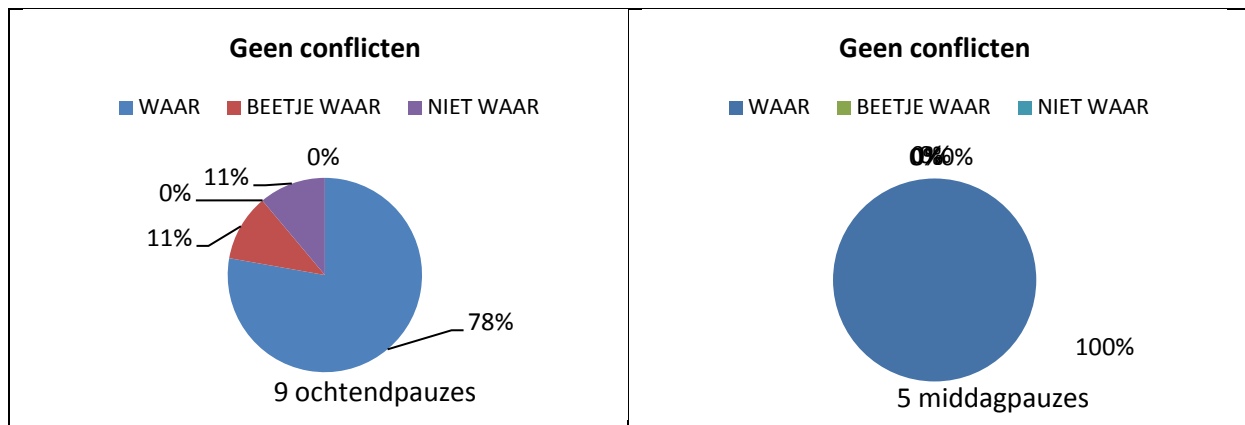
4.2.3.2 Analyse van de vragenlijsten van de leerkrachten

Tijdens de tweede meting worden ook de ervaringen over de pauzes meegenomen van de leerkrachten om een goed antwoord te kunnen geven op deze deelvraag. Onderstaande grafiek laat de analyse zien van de vragenlijsten van de leerkrachten.

Afbeelding 15: Analyse vragenlijsten leerkracht Kofschip

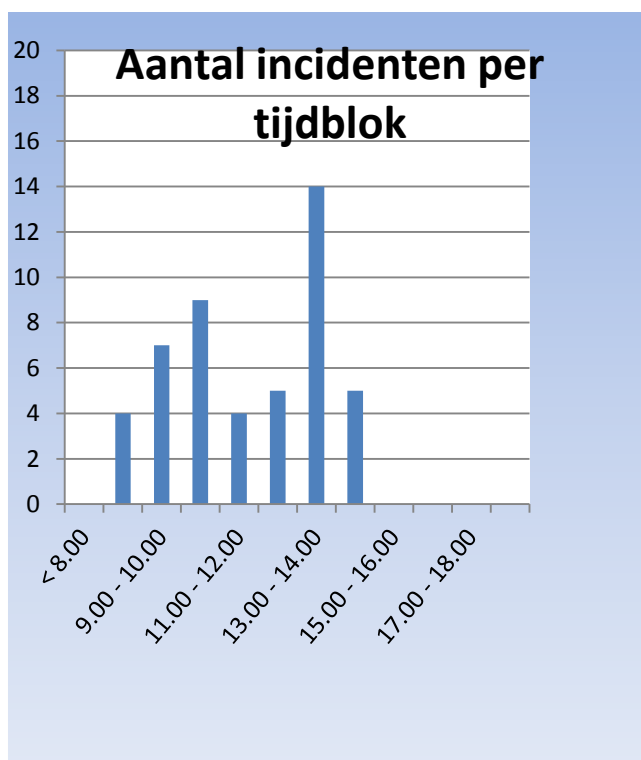

Afbeelding 16: Analyse vragenlijsten leerkracht Zilvervloot

4.2.3.2 Analyse incidentregistratie PBS, tweede meting

In maart 2013 is een analyse gemaakt van de incidentregistratie. Deze informatie komt van de schoolbrede registratie en de analyse moet schoolbreed worden gezien. Het geeft slechts een weergave van het tijdblok waarin incidenten veelal plaatsvinden per maand.

Afbeelding 17: Database PBS, maand maart

4.3 Conclusies op dataniveau

In deze paragraaf worden conclusies getrokken op dataniveau. Deze conclusies worden getrokken puur op basis van de gegevens die de data-analyse hebben voortgebracht. In hoofdstuk 5 zullen antwoorden op de deelvragen en onderzoeksvraag gegeven worden.

4.3.1 Conclusie na de data-analyse van deelvraag 1

Zowel de leerlingen als de leerkracht van het Kofschip ervaren meer dan 66% van de pauzes als onprettig. Tijdens de middagpauzes zijn er meer conflicten zichtbaar, waarbij meegenomen moet worden dat de middagpauze 5 minuten langer duurt dan de ochtendpauze. Bij de Zilvervloot was het verschil tussen ochtend en middagpauze nihil. Zowel de leerlingen (95%) als leerkracht (83%) hebben de pauzes als prettig ervaren. Opvallend is dat 30% van de leerlingen van de Zilvervloot aan heeft gegeven zich na de pauze onrustig te voelen. De gegevens uit de database van alle leerlingen laten zien dat over het algemeen na het opstarten in de ochtend en na de middagpauze de meeste gedragsincidenten geregistreerd zijn. Na de middagpauze van de bovenbouwgroepen is een toename in registraties te zien.

4.3.2 Conclusie na de data-analyse van deelvraag 2

De leerkracht van het Kofschip heeft 26 minuten besteed aan het oplossen van problemen na de pauze en na de tweede meting was dit 21 minuten. Hier is een afname te zien in de grafieken. Tijdens de tweede meting heeft het Kofschip echter een lager gemiddelde van leerlingen, dus kan een harde conclusie niet worden getrokken.

Bij de leerkracht van de Zilvervloot is dit tijdens de startmeting 4 minuten en tijdens de tweede meting 5 minuten, waarin meegenomen moet worden dat de Zilvervloot er gemiddeld 2 leerlingen bij heeft gekregen.

Bij het aflezen van de codeboom is te zien dat de beide leerkrachten ervaren hebben dat de lessen in goed gedrag enigszins positief hebben gewerkt op de effectieve leertijd.

De beleving over het pauzeverloop is niet positief. De leerkrachten hebben hiervoor verschillende redenen aangevoerd.

4.3.3 Conclusie na de data-analyse van deelvraag 3

De leerlingen van het Kofschip hebben de pauzes met 82% als prettig ervaren en hebben aangegeven dat er weinig conflicten waren. De leerkracht heeft dit anders ervaren en geeft aan dat 33% van de pauzes prettig was met een aantal conflicten (iets minder dan de helft). De ochtendpauzes zijn prettiger ervaren dan de middagpauzes. Bij de Zilvervloot zijn de pauzes over het algemeen als prettig ervaren door de leerkrachten en leerlingen en is het percentage conflicten hetzelfde gebleven.

Hoofdstuk 5: Conclusies en discussie

In dit hoofdstuk vindt kritische reflectie plaats op de onderzoeksmethodologie, waarna conclusies getrokken worden uit de verzamelde data in relatie met theorie en praktijk. Dan worden onderzoeksresultaten vertaald naar de context waarbinnen dit onderzoek heeft plaatsgevonden, waarna dit hoofdstuk wordt afgesloten met de betekenis van dit onderzoek voor mijn professionele context en worden tot slot aanbevelingen gedaan.

5.1 Kritische reflectie op de methodologie

5.1.1 Vragenlijst

Het werken met vragenlijsten met gesloten vragen is een weinig arbeidsintensieve manier voor zowel respondenten als onderzoeker. Ik heb dagelijks vragenlijsten verspreid en opgehaald, waardoor de opbrengst 100% is. Tijdens het analyseren heb ik geconstateerd dat het gebruik van 3 variabelen niet hetgeen opgeleverd heeft wat ik voor ogen had. Een vierde of vijfde variabele erbij had de respondenten kunnen helpen om met meer precisie hun keuze te maken. Ik ben hier achter gekomen na de eerste meting wat mij de mogelijkheid heeft gegeven een aanpassing te doen voor de tweede meting. Ik heb ervoor gekozen dit niet te doen omdat er dan geen vergelijk gemaakt kan worden met de startmeting. Om zicht te krijgen op het pauzeplezier is de vragenlijst zoals ik hem heb opgesteld naar mijn idee niet geslaagd. Pauzeplezier is waarschijnlijk beter te waarderen in een schaalvraag. Het is positief gebleken dat de leerlingen hun pauzes zelf konden waarderen middels het invullen van de vragenlijsten. De leerlingen hebben dit gemeld aan hun leerkrachten.

5.1.2 Focusinterview

Het focusinterview heeft een centrale plek in dit onderzoek gekregen. De deelnemers hebben hun persoonlijke meningen en ervaringen kenbaar kunnen maken en het interview heeft interessante bevindingen opgeleverd. De analyse van vragenlijsten en database zijn ook ter sprake gekomen, zodat het ook voor de deelnemers duidelijk is geworden wat de interventie heeft opgeleverd. Het focusinterview is getranscribeerd en uitgewerkt in een codeboom wat een arbeidsintensief werk is geweest. De deelnemers aan het interview hebben aangegeven dat ze het focusinterview een prettige manier hebben gevonden om hun mening te ventileren.

5.1.3 Incidentregistratie PBS

Tijdens het doen van het onderzoek, na de eerste meting, heb ik getwijfeld of ik deze registratie en analyse in dit onderzoek zou opnemen, omdat het geen zuiver beeld geeft. Het beslaat één maand, terwijl de meting slechts twee weken is geweest. Toch heb ik besloten deze methode op te nemen omdat het wel duidelijk weergeeft dat de meeste incidenten plaatsvinden in en rondom de pauzes en misschien wel de aanleiding is tot verschillende incidenten. Binnen deze database wordt gebruik gemaakt van een format, zodat het niet mogelijk is geweest er een tijdsbestek van twee weken uit te lichten. Voor een volgend onderzoek moet hiermee rekening gehouden moeten. Voor de eindconclusie speelt deze analyse geen rol.

5.2 Conclusies

In deze paragraaf worden per deelvraag de conclusies weergegeven met een koppeling naar de theorie.

5.2.1 Eerste deelvraag:

Hoe worden de pauzes beleefd door de leerlingen van de bovenbouw en leerkrachten van PI De Brug op het moment van de startmeting?

Na het analyseren van de vragenlijsten concludeer ik dat niet alle leerlingen en leerkrachten de pauzes positief beleven. Van het Kofschip is zelfs tweederde van de pauzes als niet prettig gewaardeerd. Dat vind ik veel, zeker omdat een pauze bedoeld is als ontspanning. Leerlingen spelen een of twee keer per dag buiten tijdens een pauze. Daar vindt interactie plaats, zowel tussen leerlingen onderling als tussen leerlingen en leerkrachten, wat kan leiden tot allerlei situaties. Positieve interactie als leerlingen samen spelen of hun eigen gang kunnen gaan, maar ook negatief als er situaties zijn van onenigheid, onbegrip en frustratie. Een groep doorloopt in een schooljaar verschillende fasen doordat groepsprocessen plaatsvinden waardoor de chemie verandert (Van Engelen, 2010). Dit kan ook van invloed zijn op het verloop van de pauzes. Zoals in hoofdstuk 2 beschreven staat vinden leerlingen de vrije situaties zoals pauzes lastig en hebben daarbij de ondersteuning nodig van de leerkrachten. Deze ondersteuning wordt geboden door training in sociaal-emotionele vaardigheden en positieve bekrachtiging. Volgens Van Lieshout (2002) zal positieve waardering het zelfvertrouwen en zelfbeeld van de leerlingen versterken en gedragsproblemen doen afnemen (Van Lieshout, 2002).

Ondanks positieve waardering die de leerkrachten op De Brug uitstralen en benoemen naar de leerlingen toe zijn er veel incidenten tijdens de pauzes

5.2.2 Tweede deelvraag:

Welke veranderingen worden gesignaleerd in het pauzeverloop en de effectieve leertijd na de pauzes, door de leerkrachten van de bovenbouw na de interventies behorende bij PBS?

Kwalitatief is er een kleine verandering te zien in de toename van de effectieve leertijd volgens beide leerkrachten. De leerkracht van het Kofschip heeft in oktober lessen als rekenen en taal moeten laten vervallen. Dat is nu niet meer zo, hoewel er soms wel tijd van de les opgaat aan het oplossen van problemen of om de groep rustig te krijgen. Kwantitatief is een kleine toename te zien van effectieve leertijd bij het Kofschip. Of dit alleen het effect is van de interventie kan niet beoordeeld worden, omdat er in een groep verschillende factoren (bijlage 7 en 8) meespelen die van invloed zijn op het groepsklimaat.

Bij de Zilvervloot is een afname van de effectieve leertijd te zien. Mogelijk is het wisselende leerlingaantal hier een oorzaak van. De leerkrachten geven tijdens het focusinterview aan dat de leerlingen duidelijker weten wat er van hen wordt verwacht nadat de lessen over goed pleingedrag gegeven zijn. Vooral in de periode vlak na de lessen is een positieve lijn te zien volgens de leerkrachten. Daarna wordt het minder, tot de herhalingsles gegeven is. Een aandachtspunt bij het geven van de lessen in goed gedrag is de plek waar de les wordt gegeven. Voor de leerkracht levert dit nog wel eens problemen op en zal in de aanbevelingen mee genomen moeten worden. Volgens PBS is het belangrijk dat de lessen worden gegeven op de plek waar de gedragsverwachting geldt (Golly & Sprague, 2009). Een verandering die beide leerkrachten aangeven is dat het belonend toespreken van andere leerlingen een positieve uitwerking heeft en de sfeer in de school verbetert. Een van de bouwstenen van PBS is dat er veel positieve bekrachtiging plaatsvindt en dit ook

motiverend werkt (Golly & Sprague, 2009). Hier blijkt dat het zowel voor de beide leerkrachten als voor de leerlingen op deze manier ervaren wordt. Volgens de theorie heeft PBS een positief effect op de effectieve leertijd en het schoolklimaat (Golly & Sprague, 2009). Ook al is de verandering maar klein, er is een verandering in positieve zin. Het antwoord op de deelvraag komt overeen met de uitkomst van het onderzoek van Pi-7, waarin herhaling van de lessen aanbevolen wordt. Uit het focusinterview kwamen de leerkrachten tot dezelfde conclusie.

5.2.3 Derde deelvraag:

Wat is het effect van de lessen in goed pauzegegedrag op het pauzeplezier van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug?

Ik kan voorzichtig concluderen dat het pauzeplezier iets is toegenomen bij de leerlingen van het Kofschip en de ruzies in de pauze zijn iets afgenomen. Voorzichtigheid is geboden bij het trekken van conclusies, omdat ook andere factoren mee gespeeld kunnen hebben dat het beeld positiever is dan bij de eerste meting. Factoren als groepsvorming/sfeer, gegroeid vertrouwen in de leerkracht en de groei in het gevoel van veiligheid in een groep. Wellicht hebben de lessen in goed gedrag effect gehad. Voordoen van goed gedrag, expliciet maken van de verwachtingen en goed gedrag belonen helpen de leerlingen om het gedrag zich eigen te maken en werkt preventief voor de leerlingen op het groene niveau (Golly & Sprague, 2009). Volgens de deelnemers aan het focusinterview hebben de lessen er wel voor gezorgd dat de leerlingen zich beter hebben gedragen, ook al is er sprake geweest van terugvallen in het 'oude' gedrag'. Geconcludeerd is dat herhaling van de lessen tot aanbeveling behoort wil het effect zichtbaar zijn en blijven. Pauzeplezier is onderbelicht gebleven in dit onderzoek.

5.2.4 Antwoord op de onderzoeksvraag

Welk effect hebben de lessen in goed pauzegegedrag, die onderdeel uitmaken van de methodiek PBS, na de pauze op de effectieve leertijd van de leerlingen van de bovenbouw van PI De Brug?

De lessen in goed gedrag laten weinig effect zien op de effectieve leertijd van de leerlingen na de pauzes wat betreft de metingen. Hierin zit een discrepantie met de ervaring die de leerkrachten hebben. Tijdens het focusinterview hebben de leerkrachten aangegeven dat PBS, waar de lessen onderdeel van zijn, een positieve verandering laat zien bij de leerlingen in de school. De leerlingen luisteren beter, hebben minder conflicten waardoor de pauzes als prettig worden ervaren. Er zijn echter ook andere factoren die mee spelen in het verhogen van de effectieve leertijd, waardoor het positieve effect niet alleen aan de interventie kan worden toegeschreven.

5.3 Vertaling van de onderzoeksresultaten naar de context

Na het focusinterview heb ik de beide leerkrachten toestemming gevraagd om mijn bevindingen te mogen delen met het PBS-team, omdat er naar mijn idee twee punten naar voren zijn gekomen waar in het implementatieproces geen rekening mee is gehouden. Deze twee punten zijn belangrijk voor het slagen van de interventie, lessen in goed gedrag.

- Leerkrachten spreken leerlingen uit andere groepen aan op hun gedrag.
- Lessen met daarbij horende gedragsverwachtingen regelmatig herhalen.

Het PBS-team heeft deze punten besproken en meteen een les gemaakt over het eerste punt, omdat de leerlingen de gedragsverwachting wel hebben gehoord, maar nog niet hebben geoefend. Op dit moment worden de lessen gegeven waarin verbetering is aangebracht. Het tweede punt vond het PBS-team ook belangrijk, waardoor er meer herhalingslessen ingepland zijn voor komend schooljaar. Er is gebleken dat herhaling bij onze doelgroep belangrijk is willen de gedragsverwachtingen beklijven. Dat herhaling van belang is wordt onderschreven door de uitkomst van het onderzoek van Pi7 zoals beschreven in het theoretisch kader. Voor De Brug is dit evaluatieonderzoek van waarde, omdat goed te zien is waar het handelen bijgesteld en verbeterd kan worden, wat ook het doel is van dit evaluatieonderzoek. PBS lijkt op de effectladder (Nji, z.d.) een duidelijke plek te krijgen omdat zichtbaar is dat er sprake is van een positief resultaat als het gaat om de beleving van leerkrachten betreffende het schoolklimaat. Het is niet duidelijk geworden uit de metingen in hoeverre de lessen in goed gedrag hiertoe hebben bijgedragen.

Ik ben ervan overtuigd dat na de presentatie van dit onderzoek aan mijn team, mijn collega's enthousiast zijn omdat er sprake is van positieve invloed van de aanpak van PBS op het schoolklimaat en ik goede aanbevelingen kan geven. Ik wil ook de ruimte nemen om mijn onderzoek te presenteren op de ouderavond van PBS, zodat ouders, die komend schooljaar deel uitmaken van het PBS-team op de hoogte zijn van de positieve effecten.

5.4 Bijdrage onderzoek aan probleemstelling, kennisontwikkeling en professionele context

Aanleiding voor dit onderzoek is het probleemgedrag in de pauzes en de nasleep ervan na de pauzes, met als gevolg verlies van effectieve leertijd. Het implementatieproces van PBS loopt, waarin verschillende stappen genomen zijn. Twee leerkrachten uit de bovenbouw hebben deelgenomen aan een focusinterview waarin ze vrijuit hun mening en ervaringen hebben gedeeld. Door met elkaar in gesprek te zijn worden nieuwe bronnen aangeboord die terecht zijn gekomen bij het PBS-team en in dit onderzoek. Het delen van deze bevindingen heeft een gunstige invloed op de kennisontwikkeling van het gehele team. Daarnaast zijn de uitkomsten van dit onderzoek ook interessant voor scholen die aan het begin van het implementatieproces van PBS staan.

Voor de professionele context is dit onderzoek van waarde omdat het de kwaliteit van het onderwijs mijns inziens verhoogt. Het levert naast praktijkverbetering ook professionalisering op in de organisatie. Met dit evaluatieonderzoek toon ik aan welke factoren van belang zijn om het pauzeplezier te verbeteren en de effectieve leertijd te verhogen, hetgeen ten goede komt aan de kennisontwikkeling van de leerlingen.

5.5 Aanbevelingen voor het team

Vanuit dit onderzoek kom ik met de volgende aanbevelingen:

- om het gewenste effect te bereiken zullen de lessen in goed gedrag met regelmaat herhaald moeten worden,
- om ervoor te zorgen dat de leerlingen de gedragsverwachtingen aan de plek koppelen, moet de les op de plek waar de gedragsverwachtingen worden aangeleerd, gegeven worden,
- om de leerlingen een stem te geven kan gekozen worden om regelmatig de pauzes of andere momenten te laten waarderen door de leerlingen,
- om een duidelijker beeld te krijgen over de effecten op langere termijn adviseer ik om dit onderzoek jaarlijks te herhalen.

5.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In dit praktijkonderzoek is het pauzeplezier naar mijn idee onderbelicht gebleven. Het is interessant om te onderzoeken wat leerlingen nodig hebben om meer ontspannen de pauze in te gaan. Daarnaast wat hen kan helpen de pauze positief door te komen, zodat ze de pauze als prettig ervaren. Ik denk dat dit van waarde is omdat uit de gegevens van dit onderzoek blijkt dat er tijdens en rondom de pauzes toch nog veel incidenten zijn ondanks gepleegde interventies.

Gezien de resultaten van dit praktijk onderzoek is het zinvol om dit onderzoek nog eens uit te voeren. Een evaluatieonderzoek is een krachtig middel om successen vast te stellen en verbeteringen aan te brengen. Door regelmatig de effecten te onderzoeken ontwikkelt een implementatieproces zich optimaal.

Hoofdstuk 6: Evaluatie en reflectie

In dit hoofdstuk wordt op de eerste plaats gereflecteerd op de betekenis die dit evaluatieonderzoek voor mij, als onderzoeker, heeft en vervolgens worden mijn leerpunten beschreven. Met het doen van aanbevelingen voor andere onderzoekers wordt dit hoofdstuk afgesloten.

6.1 Betekenis voor de onderzoeker

Het doen van praktijkonderzoek behoort tot de competenties van een Master Sen professional. Voor mij is dit een nieuw proces geweest en nu het onderzoek afgerond is, een heel boeiend en leerzaam proces. Gedurende de opleiding heb ik geleerd mijn handelen op microniveau voortdurend bij te stellen en mijzelf af te vragen hoe ik de leerling nog beter kan helpen in zijn ontwikkeling. Binnen de organisatie van De Brug heb ik mij als change-agent goed kunnen ontwikkelen, waarmee ik bedoel dat ik mijn kennis heb kunnen delen met mijn team en voel mij competent in reflectie en ontwikkeling binnen de organisatie. Mijn team heeft zich ook open opgesteld en mij het gevoel gegeven dat ik hen kon verrassen met nieuwe ideeën en ervaringen. Het heeft gezorgd voor interessante gesprekken in de koffiekamer en het ontwikkelen en realiseren van ideeën. Een van die ideeën is het meer betrekken van de leerlingen bij hun eigen leerproces en de leerling een stem geven bij evaluaties van gebeurtenissen, zoals een project of invulling van de pauze.

Mijn reflectief onderzoekende houding heb ik verder kunnen ontwikkelen door het doen van dit evaluatieonderzoek en ben mij voortdurend bewust geweest van mijn positie als onderzoeker en mijn attitude jegens mijn collega's en de respondenten van mijn onderzoek. Daarbinnen heb ik geleerd om zorgvuldig met informatie om te gaan en respect te hebben voor meningen van collega's en met hen in dialoog te gaan in plaats van in discussie. Hiermee heb ik mijn inter-persoonlijke competenties kunnen vergroten.

Ik heb gemerkt dat ik veel voldoening haal uit het deelnemen aan een ontwikkelingsproces wat ten doel heeft de sfeer binnen de school te verbeteren. Ik ben enthousiast aan dit onderzoek begonnen en heb steeds voor ogen gehouden dat ik samen met mijn team het implementatieproces van PBS op een zo effectieve manier wil vormgeven en ook mede zorg wil dragen voor het borgen ervan. Hierin kan ik een bijdrage leveren aan de kennisontwikkeling binnen de organisatie. Voor mij stopt het ook niet met de afronding van dit onderzoek en heb al volgende stappen gezet richting een volgend evaluatiemoment, zodat het in gang gezette proces door blijft gaan. Over een half jaar ga ik opnieuw onderzoeken wat de effecten zijn van de lessen in goed gedrag en neem daarin de aanbevelingen mee. Daarnaast wil ik bij het team de aandacht vestigen op de pauzes; het pauzeverloop en het pauzeplezier van de leerlingen. De kennis die ik heb opgedaan over onderzoeksmethodes en data-analyse kan ik verder gebruiken en doorgeven.

Een mooi moment binnen het onderzoek is het focusinterview geweest dat direct verbeterpunten opgeleverd heeft, die meteen ten uitvoer zijn gebracht.

Een critical friend heeft in haar feedback opgemerkt dat het delen van ervaringen belangrijk is gebleken om te komen tot nieuw stappen. Zelf heb ik tijdens het focusinterview ontdekt hoe waardevol bevindingen van collega's kunnen zijn.

De deelnemers aan het focusinterview bekrachtigde dit ook en zijn gemotiveerd geraakt door het gevoel er niet alleen voor te staan en zich gehoord te voelen. Door het contact wat ik gedurende dit onderzoek met mijn team heb gehad ben ik gegroeid in mijn professionele beroepshouding.

Ondanks de positieve waarderingen die PBS in de media krijgt en mijn enthousiasme voor PBS in het algemeen, heb ik mij vanaf het begin van het onderzoek open opgesteld en ben kritisch gebleven bij het lezen van literatuur en in mijn rol als lid van het PBS-team.

6.2 Leerpunten van de onderzoeker

Aan het begin van dit praktijkgericht onderzoek heb ik regelmatig mijn onderzoeksvraag moeten bijstellen omdat de context van het onderzoek te groot was. De adviezen van mijn critical friends en onderzoeksbegeleider hebben geholpen om mij tenslotte te richten op een klein, overzichtelijk deel; de pauzes. Ik heb getwijfeld aan het betrekken van de leerlingen bij dit onderzoek omdat ik te maken heb met onvoorziene omstandigheden, waardoor het onderzoek lastig uit te voeren kan zijn. Een advies van een collega om een logboek bij te houden in de periode van de metingen heeft mij aan het denken gezet. In een logboek kan ik de onvoorziene omstandigheden noteren en mee nemen tijdens het moment van data-analyse en trekken van conclusies. Ik ben blij dat ik het advies van mijn collega gevolgd heb, want ik vond het leerzaam om de leerlingen te betrekken. Het heeft mij scherp gehouden en het bijhouden van een logboek is daarbij van grote steun geweest.

Als ik dit onderzoek opnieuw ga uitvoeren houd ik rekening met het tijdstip van data verzamelen. Dat het een aaneengesloten periode is zonder vakanties, zodat het verschil tussen metingen nihil is. Daarnaast heb ik mij van te voren niet voldoende gerealiseerd dat de PBS data-base een format is waar ik niets in kan veranderen. Bij een volgend onderzoek zou ik de metingen over een maand laten doen in de periode dat ook de data-base informatie geeft. Dan worden gegevens bruikbaar en de uitkomsten betrouwbaar. Veel activiteiten in dit onderzoek zijn nieuw voor mij, zoals het houden van een focusinterview en het transcriberen ervan. Ook al heeft dit veel tijd gekost, een volgende keer gebruik ik het weer, omdat het veel informatie oplevert. Het verzamelen van literatuur heeft mij geen problemen opgeleverd qua verscheidenheid en hoeveelheid, maar wel is het lastig geweest om keuzes te maken. Ook hier ben ik uitgekomen door mijn ervaringen te delen met collega's en critical friends, waardoor ik kon herkaderen. Herkaderen en concreet maken van stukken tekst vind ik heel lastig, maar heb doorgezet en heb het proberen te zien als een uitdaging om binnen de marges van het aantal woorden te blijven. Dit is een cyclisch proces van lezen, schrijven en steeds weer bijstellen, waarin een kritisch onderzoekende houding steeds voorop staat.

Uiteindelijk heeft het uitvoeren en schrijven van dit praktijkonderzoek mij vooral de wetenschap opgeleverd dat het processen in gang kan zetten binnen de organisatie, waardoor professionaliteit vergroot wordt en het onderwijs voor de leerlingen beter wordt.

6.3 Aanbevelingen voor andere onderzoekers

Tijdens het proces van dit praktijkonderzoek heb ik veel geleerd en wil op deze plaats de ruimte nemen om deze leerpunten voor eventuele volgende onderzoekers te benoemen.

- Zorg ervoor bij het gebruik van gesloten vragenlijsten dat respondenten een duidelijke keuze kunnen maken uit verschillende variabelen. Mijn voorkeur heeft het gebruik van meer dan 3 variabelen.
- Houd een logboek van het gehele verloop van het onderzoek. Dit geeft houvast en de ideeën en ervaringen kunnen later gebruikt worden tijdens het schrijven.
- Bedenk vooraf goed of de vragenlijst de resultaten zal opleveren die bruikbaar zijn of dat een andere vorm, zoals een schaalvraag, duidelijkere resultaten kan opleveren.
- Betrek collega's en critical friends in het onderzoeksproces. Het heeft mij bruikbare tips en feedback opgeleverd.

Nawoord

Op deze plaats wil ik de ruimte nemen om enkele mensen te bedanken die mij tijdens het onderzoeksproces op verschillende manieren hebben geholpen;

- op de eerste plaats mijn dochter Iris, die mij de ruimte heeft gegeven om aan het onderzoek te werken en daarnaast mijn geduldige, lieve vriend Jurgen, die mij in moeilijke momenten in het onderzoeksproces heeft ondersteund en mij heeft kunnen inspireren om door te gaan,
- de leerlingen en mijn collega's van de bovenbouw die de vragenlijsten hebben ingevuld, zodat ik bruikbare data heb kunnen verzamelen,
- mijn critical friends en mijn onderzoeksbegeleider die mij scherp hebben gehouden middels het geven van feedback, zodat de inhoud van het onderzoeksverslag steeds compacter en beter is geworden,
- mijn vrienden en collega's die uit betrokkenheid het verslag hebben gelezen en mij van feedback hebben voorzien,
- mijn vrienden en familie die mij een periode hebben moeten missen en mij daarvoor de ruimte hebben gegeven.

Bronvermelding

Geraadpleegde boeken en proefschriften

Bateman, B. & Golly A. (2008). *Waar komt dat gedrag vandaan?* Huizen: Pica.

Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen.* Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Golly, A., & Sprague, J. (2009). *Positive Behavior Support; Goed gedrag kun je leren!* Meppel: Pica.

Lange, D., Schuman, H. & Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals.* Antwerpen/Apeldoorn: Garant

Onderwijsraad (2006). *Naar meer evidence based onderwijs.* Den Haag: Onderwijsraad.

Van der Leij, A. (1998). *Leesproblemen en dyslexie.* Rotterdam: Lemniscaat.

Van der Wolf, K. & Van Beukering, T. (2009). *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren.* Leuven: Acco.

Van Lieshout, T. (2002). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen.* Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Geraadpleegde artikelen

Blonk, A. & Van Leeuwen, E. (2010-2011). Schoolwide Positive Behavior Support. *Zorgbreed.* Jaargang 8, nummer 31, pagina 5-8.

Das, T., Schouws, N. (2011). Brede aanpak gedrag verhoogt prestaties. -12-18, januari 2011, pagina 54-55.

Goei, S.L., Nelen, M., Blok, R. (2010/2011). Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: SWPBS. *Remediaal* 1 2010/2011, pagina 12-17.

Harinck, F. (2011). Evaluatieonderzoek. *Nieuw Meesterschap*, 35-39.

Jeninga, J. & Van Meersbergen, E. (2010). De ecologie van de leerling, Basisartikel uit het simulatieprogramma *Een Zorg Een Kind Een Plan* (LEOZ/RdMC/WOSO, 2010).

Lewis T. (2012) Positive Behavior Support: Goed gedrag kun je leren! *Balans*, 7-2012, pagina 24-25.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009b). *Heroverweging passend onderwijs.* Brief van de staatssecretaris van OCW aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 2 november 2009, JOZ/162739.

Pi 7, Samenwerkingsverband Pedologische Instituten. (2012). *Oplossingen voor onderwijsbelemmeringen.* PI Research: Amsterdam-Duivendrecht.

Van Overveld, C.W. (2010). Onderwijs en gedragsproblemen: Prioriteit voor preventie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 49, pagina 119-129.

Geraadpleegde internetsites

BON (z.d.). Leertijd. Verkregen op 4 november 2012, via <http://www.beteronderwijsnederland.nl/content/leertijd>:

Ced (z.d.). Sociale competenties. Verkregen op 4 juni 2013, via <http://www.cedgroep.nl/basisonderwijs/lespraktijk/burgerschap-en-sociale-competentie.aspx>

PBIS (z.d.). Is school-wide positive behavior support an evidence-based practice? Verkregen op 24 november 2012, via <http://www.pbis.org/research/default.aspx>

Nji. (z.d.). Biologisch ritme en schoolprogramma. Verkregen op 25 februari 2013, via <http://www.nji.nl/publicaties/biologischritme.pdf>

Nji (z.d.). De effectladder. Verkregen op 28 januari 2013, via <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/07/275.html>

Schoolaanzet (z.d.). Effectieve leertijd. Verkregen op 18 november 2012, via <http://www.schoolaanzet.nl/voortgezet-speciaal-onderwijs/omgaan-met-verschillen/passend-onderwijs/effectieve-leertijd/>

SWPBS (2011). Brede aanpak gedrag verhoogt prestaties. Verkregen op 24 november 2012, via http://www.swpbs.nl/files/637/brede_aanpak_gedrag.pdf

Bijlage 1 bij hoofdstuk 1: Beschrijving pauze en het pleinkeuzebord

Op PI De Brug wordt gebruik gemaakt van een continuurooster.

De ochtendpauzes bestaat uit 15 minuten buiten spelen en 15 minuten eten en drinken en de middagpauze is opgedeeld in 20 minuten buiten spelen en 20 minuten in de klas lunchen. In zowel de ochtend als de middagpauze gaat de vaste leerkracht mee naar buiten met de kinderen. Hiervoor is bewust een keuze gemaakt omdat uit ervaring gebleken is dat er minder incidenten zijn op het schoolplein als de vaste leerkracht buiten is. De twee jongste groepen spelen apart buiten op het kleine plein en op het grote plein wordt met twee groepen tegelijkertijd buiten gespeeld. De bovenbouwgroepen lunchen eerst in de klas met een ondersteuner en gaan dan met de eigen leerkrachten naar buiten. Voordat de leerlingen naar buiten gaan, zorgt de vaste leerkracht ervoor dat iedere leerling een pauzeactiviteit heeft gekozen. Dit gaat aan de hand van een keuzebord dat via het digibord getoond wordt. In de hokjes naast de pictogrammen worden de namen gezet. Bij elke activiteit is zichtbaar hoeveel leerlingen voor die activiteit kunnen kiezen. De leerling kiest voor materiaal en activiteit.

Pleinkeuzebord kleine plein Tjalk
(ochtend pauze)

schommelen	DS-en	Hutten bouwen
		
waterpomp	onkruid wieden	Papier prikken
		
fietsen	klein speelgoed	diertjes zoeken
		
voetballen	grote zandbak	
		
lezen/tekenen	wandelen	
		

Pleinkeuzebord

De afspraak binnen de school is dat een leerling een keuze maakt en dit 1 keer tijdens de pauze mag wijzigen in overleg met de leerkracht.

Het keuzebord zorgt ook voor veiligheid omdat er op deze manier controle is op de hoeveelheid leerlingen per toestel. Over het pakken en opruimen gelden vaste afspraken. De leerlingen gaan in een vaste rij naar buiten en naar binnen. Op het plein gelden de schoolregels die binnen de school bekend en zichtbaar zijn middels pictogrammen.

Bijlage 2 bij hoofdstuk 2: Voorbeeldles PBS

Goed gedrag op het plein in de pauze

1= Goed voorbeeld	GroepWe gaan oefenen met goed gedrag op het plein in de pauzes
voorbereiden	Wat zijn ook alweer de regels die gelden op het plein? Ja, inderdaad, dat zijn: Je doet wat je hebt gekozen op het plein keuzebord. Je kunt alleen wisselen van activiteit na overleg met de pleinwacht. Stop = stop! (Stop, houd op!). Je gaat naar de pleinwacht als je er samen niet uitkomt. Je stopt met spelen als de bel gaat en dan ga je in de rij staan. Je legt het materiaal na afloop terug. Heel goed onthouden! Op die manier gaan we aardig met elkaar om en houden we rekening met elkaar.
2.=‘Modelen’	Ik ga het nu een keer voordoen. Letten jullie op wat ik allemaal goed doe. We lopen rustig in de rij naar buiten. Op het plein gaan we naar de gekozen activiteit. Als je wilt wisselen loop je naar de pleinwacht toe en overleg je dit. Als er iets gebeurt wat je niet leuk vindt dan zeg je tegen de ander: Stop = stop! (Stop, houd op!) Als je er niet samen uitkomt, dan ga je naar de pleinwacht en vraag je hulp. Samen met de pleinwacht los je het op. Als de bel gaat, kom je (binnen tien tellen) op de afgesproken plek rustig in de rij staan. De leerkracht telt tot tien en je loopt rustig, met de leerkracht voorop, naar de klas terug. Je ruimt je eigen materiaal op waar het hoort.
3= Nabespreken	Wat zagen jullie? Was dit een goed voorbeeld? Ja, inderdaad ik ben rustig in de rij naar buiten gelopen en ben naar mijn gekozen activiteit gegaan. Toen ik wilde wisselen ben ik naar de pleinwacht gelopen en heb ik overlegd. (Of ben ik rustig in de rij naar buiten gelopen, ben ik naar de gekozen activiteit gegaan, heb ik met de pleinwacht overlegd toen ik wilde wisselen?) Wat zagen jullie? Was dit een goed voorbeeld? Bekrachtig goede antwoorden!
2= Goed voorbeeld voorbereiden	Ik ga het nu nog een keer voordoen. Let nog een keer goed op wat ik allemaal doe.
‘Modelen’	1. We lopen rustig in de rij naar buiten. Op het plein gaan we naar de gekozen activiteit. Als je wilt wisselen loop je naar de pleinwacht en overleg je dit. 2. Als er iets gebeurt wat je niet leuk vindt dan zeg je tegen de ander: Stop = stop! (Stop, hou op) Als je er niet samen uitkomt, dan ga je naar de pleinwacht toe en vraag je hulp. Samen met de pleinwacht los je het op. 3. Als de bel gaat, kom je (binnen tien tellen) op de afgesproken plek rustig in de rij staan. De leerkracht telt tot tien en je loopt rustig, met de leerkracht voorop, naar de klas terug. Je ruimt je eigen materiaal op waar het hoort.
Nabespreken	Wat zagen jullie? Was dit een goed voorbeeld? Liep ik rustig in de rij? Waaraan kon je dat zien? Ging ik goed naar de gekozen activiteit? Waaraan zag je dat? Ben ik naar de pleinwacht gegaan toen ik wilde wisselen? Hoe heb ik overlegd Heb ik mijn eigen materiaal goed opgeruimd?
3= Leerlingen oefenen voorbereiden	Nu mag één van jullie laten zien hoe je rustig in de rij naar buiten loopt en vervolgens je gekozen activiteit gaat doen. Daarna ga je wisselen van activiteit en overleg je met de leerkracht. Of: Nu mag een van jullie laten zien hoe je je gedraagt als er iets gebeurt wat je niet leuk vindt. Dus: je zegt stop, houd op!

De leerling doet het voor.	Helpt dit niet dan ga je naar de pleinwacht toe en los je het samen met de pleinwacht op. Of :Nu mag een van jullie voordoen wat je gaat doen als de bel gaat. Dus: Je gaat zo snel mogelijk naar de afgesproken plek om in de rij te gaan staan en neemt je speelmateriaal mee. Je loopt rustig achter de leerkracht aan naar binnen. Wat goed dat.....het voor wil doen! Letten jullie allemaal op wat (naam kind) allemaal goed doet. Kind doet het op de juiste wijze voor
Nabespreken	Wat zagen jullie (naam van het kind) goed doen? Bekrachtig goede antwoorden! 1. Inderdaad, (naam kind) liep rustig naar buiten en ging naar afgesproken activiteit. Bij wisseling overlegde (naam kind) met de leerkracht. 2. Inderdaad, (naam kind) zei stop, hou op en vroeg hulp aan de pleinwacht. 3. Inderdaad, (naam kind) ging rustig in de rij staan en liep rustig naar binnen. Het speelmateriaal is netjes opgeruimd.

Bijlage 3 bij hoofdstuk 2: Vragenlijsten

Vragenlijst over de pauzes, leerlingen groep Zilvervloot
Ochtendpauze 8 oktober

	Waar	Beetje waar	Niet waar
De pauze was fijn			
Ik heb geen ruzie gehad			
Na de pauze voelde ik mijzelf rustig			

Vragenlijst over de pauzes, leerkrachten groep Zilvervloot
Ochtendpauze 8 oktober

	waar	beetje waar	niet waar
De pauze verliep prettig			
Er waren geen conflicten			
Na de pauze werd tijd besteed aan het oplossen van conflicten die in de pauze zijn ontstaan			
Zo ja, hoeveel tijd werd hieraan besteed.	minuten		

Bijlage 4 bij hoofdstuk 3:Tijdspad onderzoek

Wat	Wanneer	Wie
Onderzoeksvoorstel voorleggen aan locatiehoofd en PBS-team	April 2012	Mayke, locatiehoofd en PBS-team
Onderzoeksvoorstel mailen aan CF's op het werk en opleiding	Mei 2012	Mayke
Onderzoeksvoorstel meesturen met toets 3 Betoog	Juni 2012	Mayke
Literatuur lezen en logboek bijhouden wekelijks vanaf nu.	April 2012 tot november 2012	Mayke
Medewerking vragen aan leerkrachten van de bovenbouw	Eind september 2012	Mayke
Vragenlijsten dagelijks laten invullen	8 tot 12 oktober	Leerkrachten en leerlingen van de 2 bovenbouwgroepen
Hoofdstuk 1 en 2 schrijven	Oktober 2012	Mayke
Hoofdstuk 1 en 2 naar CF's	Eind oktober 2012	Mayke
Data verzamelen van de Database PBS oktober 2012	November 2012	Mayke
Hoofdstuk 3 schrijven	November 2012	Mayke
Hoofdstuk 3 naar CF's	December 2012	Mayke
Hoofdstuk 1, 2 en 3 naar studiebegeleider	Januari 2013	Mayke
Aanpassen hoofdstuk 1, 2 en 3.	Februari/maart 2013	Mayke
Vragenlijsten dagelijks laten invullen	4 tot 15 maart 2013	Leerkrachten en leerlingen van de 2 bovenbouwgroepen.
Focusinterview	11 april 15.30-16.30	Mayke met leerkrachten 2 bovenbouwgroepen.
Verwerking focusinterview	April 2013	Mayke
Ter controle laten lezen focusinterview aan respondenten.	Mei 2013, na de vakantie	Mayke
Schrijven hoofdstuk 4	Mei 2013	Mayke
Hoofdstuk 4 naar CF's	Voor 8 mei 2013	Mayke
Bijwerken hoofdstuk 4 en opsturen naar studiebegeleider	Voor 12 mei 2013	Mayke
Bijwerken hoofdstuk 4 en hoofdstukken 5 en 6 schrijven	Mei/juni	Mayke
Insturen hoofdstuk 5 en 6 naar CF's	Juni 2013	Mayke
Bijwerken hoofdstukken 5 en 6	Juni 2013	Mayke
Opsturen hoofdstuk 5 en 6 naar studiebegeleider	Juni 2013	Mayke
Bijwerken en afronden.	Juli 2013	Mayke
Presentatie onderzoek aan mijn team op school.	September 2013	Mayke

Bijlage 5 bij hoofdstuk 4: Registratieformulier gedragsincidenten

Registratie Gedragsincident		
Naam leerling: _____		
Groep/klas: _____	Datum: _____	Tijd: _____
Ingevuld door: _____		
Plaats	Klein probleemgedrag	Groot probleemgedrag
☐ klaslokaal	☐ onacceptabel taalgebruik	☐ verbale agressie (dreigen)
☐ schoolplein	☐ uitschelden	☐ pesten
☐ fietsenstalling	☐ obscene gebaren	☐ vechten, slaan, schoppen
☐ gang	☐ ruzie	☐ fysieke agressie (eenzijdig)
☐ trap	☐ plagen	☐ seksuele intimidatie
☐ gymlokaal	☐ ongehoorzaam/tegen draads	☐ gebruik/in bezit genotsmiddelen
☐ kleedkamer	☐ moedwillig verstoren van activiteit	☐ ongeoorloofd verblijf buiten schoolterrein
☐ bibliotheek/mediatheek	☐ misbruik van materiaal	☐ spelen met vuur
☐ toilet	☐ vernieling van klein materiaal	☐ materiële vernieling/vandalisme
☐ taxi(bus)	☐ bezit van ongeoorloofd materiaal	☐ diefstal
☐ overblijf ruimte	☐ ongeoorloofd fysiek contact	☐ ongeoorloofd verblijf buiten de klas
☐ keuken	☐ anders, nl.	☐ anders, nl.
☐ kooklokaal		
☐ techniekzaal		
☐ werkkamers		
☐ aula		
Maatregel(en)		
☐ gesprek	☐ taak doen	
☐ verlies van privilege	☐ contact met ouder/verzorger	
☐ time out/afzonderen	☐ schorsing	
☐ nablijven/tijd inhalen	☐ betalen schade	
☐ wegsturen naar	☐ anders, nl:	
☐ rode kaart		
☐ rustig worden in de achterwacht		
☐ herstellen schade		

Bijlage 6 bij hoofdstuk 4: Transcriptie focusinterview

8 april 2012 15.30-16.20

Aanwezig : Leerkracht van de Zilvervloot: K. en leerkracht van het Kofschip: V en ikzelf M.

Introductie en doel van het interview:

Op dit moment ben ik bezig met mijn onderzoek over de effecten van de lessen in goed gedrag die horen bij PBS op het pauzeplezier van de kinderen en de effectieve leertijd na de pauzes.

Het is wetenschappelijk bewezen dat PBS de gedragsproblemen vermindert, de sfeer in de school positief beïnvloedt en de effectieve leertijd vergroot.

Om dit te onderzoeken heb ik mij bezig gehouden met alleen het gedrag in de pauzes. Ik heb mij alleen gericht op de pauzes omdat het onderzoek anders te groot zou worden. In oktober 2012 heb ik een meting gedaan van de registraties en uit de analyse bleek dat de meeste problemen ontstonden in de pauzes, vandaar dat ik mij heb gericht op de pauzes. Ik heb aan jullie beiden medewerking gevraagd om in twee periodes, twee weken lang elke dag de pauzes te waarderen aan de hand van 4 vragen.

Ook de leerlingen uit jullie groepen hebben een vragenlijst ingevuld in dezelfde perioden. In het begin van het schooljaar zijn we gestart met de lessen in goed gedrag. Toen heeft de eerste ronde van de vragenlijsten plaatsgevonden. Daarna kwam ook de les in goed gedrag in de pauze die geoefend kon gaan worden.

In maart heb ik de tweede meting gedaan.

Ik vind het fijn dat jullie hieraan wilden meewerken. Bedankt hiervoor. De leerlingen zal ik nog een bedankje geven aan het einde van het schooljaar als ik weet dat ik geslaagd ben. Ik vond het ook leuk om de lijsten te bekijken, omdat er ook vaak opmerkingen bij stonden, zoals dat ze de pauze tof vonden of dat iemand juist hun pauze had verpest. Ik had de indruk dat de leerlingen het soms best fijn zouden kunnen vinden om hun pauze even te overdenken.

(collega's knikken).

Wat ik nu met jullie wil doen om te kijken of er waarneembaar verschil is tussen de eerste en tweede meting en wat jullie indruk is van de lessen in goed gedrag. Heeft het daadwerkelijk het beoogde effect. Is de leertijd verhoogd en zijn er minder problemen in de pauzes?

Er kunnen natuurlijk andere factoren meespelen die meegewerkt hebben aan een andere uitkomst van de tweede meting. Het zou kunnen dat jullie daar ook een mening over hebben. Die zou ik ook graag willen horen.

Eerst even over de het verlies aan effectieve leertijd na de pauze van de Zilvervloot. Deze was tijdens de eerste meting 4 minuten. Twee weken tijd met 7 leerlingen.

Nu is het 5 minuten op 9 leerlingen. Een miniem verschil. Er zitten nu twee leerlingen bij. Op de registratieformulieren is te zien dat ze ook iets meer aandacht vragen. K. beaamt dit.

Het Kofschip had in oktober 12 leerlingen en 26 minuten verlies aan effectieve leertijd. In maart, tijdens de tweede meting was het gemiddelde 10 leerlingen en een verlies van 21 minuten. In maart waren er veel zieken in het Kofschip.

Waar ik mee wil starten is de vraag of jullie de lessen in goed gedrag tijdens de pauze hebben gegeven in oktober na de eerste meting.

(er werd nagedacht)

Hoe verliep de les? Kunnen jullie het nog terughalen? K. zegt het niet goed meer te weten. Ik heb toen gezegd dat ik even wat zal ophalen....

Het was een lastige les omdat de bedoeling was dat je de les buiten op de plek zelf, ging geven. Een grote ruimte waarin de leerlingen het lastig vinden om rustig te blijven staan bij de leerkracht.

Konden de leerlingen in de rij staan bij 10, konden ze rustig staan? Konden ze rustig naar het lokaal lopen door de gang? Hier ontstaan regelmatig conflicten.

Wie wil er iets over zeggen?

Ik heb de les niet buiten op het plein gegeven, maar in de klas, omdat het in mijn groep niet goed zou gaan. De leerlingen zijn erg op elkaar gericht, vrije situaties vinden ze moeilijk en als ik de les buiten zou doen, ben ik hun aandacht zo goed als kwijt. **Interventie alternatief**
Ik heb de les in de klas gedaan en handvatten aangeboden. Stel dat dit gebeurt, wat zou je dan kunnen doen. Wat verwachten wij van jou? Hoe kan de juf je dan helpen? Wat voorbeelden en... En daar zag je in de dagen erna wel een beetje effect van? **Handvatten aanreiken**

Niet echt. Wat ik bemerk bij vooral het buitenstuk. Als er eenmaal iets gebeurt, gebeurt het al en dan kunnen ze het aangeleerde niet meer naar boven krijgen om het toe te passen. Hoe was het bij jou K?

Ik heb de lessen wel gegeven, maar ook in de klas, omdat ik het idee had dat ik het wel een beetje kinderachtig vond om zo met ze naar buiten te gaan en in zo'n rijtjes te lopen. Dat spreekt hier ook niet zo aan, dus ik dacht, laat ik dat maar niet doen. **Interventie alternatief**
Maar ook wel besproken wat zou je kunnen doen? Ook vooral veel spelletjes opgenoemd wat je zou kunnen doen. Want eigenlijk zie je de spelletjes die je vroeger op het schoolplein ziet, zie je hier nooit meer, zoals touwtje springen. **Handvatten aanreiken**

Als iemand met iets begint, dan zegt de rest het ook te willen gaan doen.

K zegt dat in de week als je oefent en het bespreekt doen ze wel andere dingen, maar dan valt het al snel terug in het doen van de normalen dingen, zoals schommelen, of wandelen. Ze zijn ook niet zo creatief in het bedenken van dingen. **terugvallen**

Het voortouw nemen is ook lastig. Als de leerkracht iets begint willen ze wel, maar dat lukt ook niet altijd. K beaamt dit ook.

Iets doen met meerderen is ook lastig omdat ze dan toch sneller ruzie krijgen. Dat zie je bij voetbal al. **Invulling pauze**

Als het mis gaat, gaat het ook goed mis. Dan heeft het eigenlijk geen zin meer om op dat moment nog in te grijpen. Dat vind ik bij onze kinderen wel opvallend altijd. **Frustratiedrempel**
En dan het moment te vinden vlak voor dat het mis gaat is lastig te vinden inderdaad.

Zijn jullie met zijn tweetjes op het plein met twee groepen

Hebben jullie taakverdelingen afgesproken? **taakverdeling**

Het gaat een beetje vanzelf. V. staat heel vaak bij het voetbalveld omdat de meeste jongens van haar groep daar zijn. Ik loop dan rond inderdaad.

M: Hebben jullie het idee dat als er iemand anders zou zijn, dus niet jullie, maar iemand anders erbij, die dan met de kinderen een spel zou doen of iets zou aanzwengelen, denken jullie dat er dan minder problemen zouden zijn? Dat heb beter zou gaan?

Ik weet het wel zeker! **Spelbegeleiding oplossing**

Ja, Als er standaard iemand is die iets aanbiedt waarbij de leerlingen die rondzwerven meemee kunnen doen, scheelt dat heel veel.

Zoals vorige week met dat touwtje springen. Dan willen ze dat en doen ze dat wel.

Dus jullie zeggen, spel begeleiden.... Ik herinner me dat we met een teamdag over PBS gesproken hebben met het team over een spelbegeleider op het plein. Dat het heel fijn zou zijn, zodat 1 leerkracht actief toezicht kan houden en de spelbegeleider doet spelletjes met een groepje kinderen. Het voortouw nemen **spelbegeleiding**

Dat is wel lastig hoor. Wij zeggen het regelmatig tegen de stagiaires of wat dan ook. Er zijn altijd een aantal die daar geen initiatief in nemen.

ok, Maar PBS heeft het ook in zich, misschien kunnen jullie het je nog herinneren... hoe kijk je op een plein, hoe kan je het overzien? Hoe verdeel je de taken.

Dan ga je uit van je eigen klas. Ik hoor bij jullie dat je met je eigen kinderen bezig bent, dus je kan dan eigenlijk niet zeggen dat de een een spel doet met een groepje en dat de ander actief toezicht houdt.

nee dat kan niet

ok, dus hier zit een hulpvraag van jullie **hulpvraag**

De pauze is ontspanning. Daarom heb ik ook op het formulier de vraag gezet of het een leuke pauze was. Als ik kijk naar allebei jullie klassen dan vullen de meeste kinderen in dat ze een fijne pauze hebben gehad. Dat is wat ze althans hebben ingevuld. Ik ga er vanuit dat het dan ook zo is.

ja, dat is zo. **vraaglijsten**

Er zijn er een paar die dat niet zo hebben ingevuld. In jouw klas, K, in oktober had iedereen een goede pauze. Ik kon wel aflezen dat een groot deel van de klas, 2/3, zich niet rustig voelde na de pauze.

Het gekke is dat ik daar niets van merk. Het zou kunnen dat de vraagstelling niet duidelijk is voor de kinderen? Het is een moeilijk om dit gevoel te plaatsen. Daar ben ik me wel bewust van. Wat betekent dat dan? Denken zij : ik heb zo gesprongen en gehijgd, nu moet ik weer tot rust komen, dus ben ik nu onrustig.. Maar misschien niet dat ze zich boos voelde.

Onduidelijke vraagstelling

Ik zie niet dat ze zitten te wippen op hun stoel of zo.

Dat was opvallend. In jouw klas, V, heb je een paar kinderen die vaak aangeven dat ze geen leuke pauze hebben gehad. Ze schrijven daarbij ook vaak op hoe dat kwam. Dat ze geplaagd werden, getreiterd , of x bepaalt het , of x kan niet tegen zijn verlies of iets dergelijks.

Je ziet dit een beetje terug in de sfeer van de klas.

ik zag ook op het formulier bij het invullen; tja waarom vul je dit nu zo in? Ik dacht die heeft heel leuk gespeeld en nog schreef hij dat het geen leuke pauze was...

Er zat verschil in de aantallen K, nu er nieuwe kinderen bij zijn gekomen. De nieuwe chemie.

Ja, dat maakt het ook lastiger. **Nieuwe chemie**

Kan ik het zo samenvatten dat de lessen in goed gedrag tijdens de pauze weinig effect hebben gehad? Of zeg ik iets wat niet klopt.

Vbij mij klopt het wel.

ik denk dat er wel iets is blijven hangen, maar niet veel.

Ik denk dat het eigenlijk wel dingen zijn die ze eigenlijk al wisten.

Zou het zin hebben om de lessen vaker te herhalen? De afspraken nog eens doornemen?

Ja dat denk ik wel. K beaamt dit. **Herhalen lessen**

En hoe komt het dan dat je dat niet doet?

dat zou het volgende onderwerp worden op het programma.

Ik bespreek de pauze ook wel eens na, maar daar gaat veel tijd inzitten. **tijdgebrek**

Je wakkert er ook wel weer iets mee aan is mijn ervaring

Als ik het er niet over heb dooft het uit en als ik er nog een schep bovenop ga doen, dan wakker het aan.

En als je de lessen geeft ter voorkoming? Aandacht aan geeft voor de pauze? Als je de lessen zou hervatten in een SOVA-les? De punten opnoemen voor de pauze **Interventie ... preventief**

Ik benoem vaak wel de punten op als ik de kinderen laat kiezen voor de pauze. Maar misschien moet het wel wat meer? **Herhalen**

Je zegt; het heeft effect gehad, dus dan zou je kunnen denken dat het niet voldoende blijft hangen bij deze kinderen? **kortdurend**

nee,

je zou je dus af kunnen vragen of je de lessen vaker zou moeten herhalen? **herhalen**

Is er dan iets dat je mist in de inhoud van de lessen in goed gedrag?

Met sommige onderwerpen zou ik wel meer handvatten willen hebben. Nu is het wel erg summier wat je moet bespreken. Misschien kunnen we er een grotere les van maken.

handvatten

het zijn drie gedragsregels. Meer kunnen de kinderen niet aan. Daar hebben wij voor gekozen.

je zou er ook meer lessen aan kunnen besteden of zo? In tweeën...

Dat je de regels uit elkaar haalt. Maar ik zeg niet dat je daar dan een hele les over kan invullen.

Dan zou ik er iets creatievers van willen maken, want ik vind het nu wel erg saai af en toe.

Zoals film of foto, zoals er al eens is aangegeven? **Saaie lessen**

Ja, maar daar heb ik zelf ook niet de rust en tijd niet voor qua organisatie om dat voor elkaar te krijgen.

Ja, ik vind het soms wat saai, zo'n les. **Saaie lessen**

Om het voor de kinderen boeiend te houden?

Ja, En wat ik ook vind is wat de ene keer helpt is dat het volgende keer helemaal niet helpt.

Dan denk ik: Nou heb ik het gevonden, maar ja, dan is het een of twee keer leuk en dan is het nieuwe er snel weer af. **Nieuwe is er snel af**

Maar als ik kijk naar materiaal zou ik ook meer materiaal willen hebben. Ze zoeken nu snel naar stokken en dat soort dingen **materiaal**

dan is er ook een nadeel dat het plein niet handig is ingedeeld. Dat is ook een nadeel wat conflicten oplevert.

dat het voetbalveld zo klein is. Er zit een lokaal achter met een raam en aan de andere kant

zit een sloot. K: Altijd gaat de bal er tussendoor en ligt hij in de sloot. **Indeling plein**

dan wordt hij niet snel gehaald en dan is er irritatie omdat de pauze dan al afgelopen is...

frustratie

het is jammer dat de kinderen niet van het plein gebruik maken zoals wij dat zouden doen

Je hebt een mooi plein, maar wat doen ze ermee? De klimtouwen worden niet gebruikt, de zandbak wordt niet gebruikt. Diertjes zoeken niet.

alles wat natuurlijk is wordt doorgebroken. Daar staan eigenlijk geen sancties op en je weet ook eigenlijk nooit wie het gedaan heeft.. **onduidelijkheid over regels**

Wat dat betreft denk ik wel eens dat er veel geld aan het plein is besteed en wat ik vooral zonde vindt is dat er geen geld is voor het onderhoud. Dat is wel heel erg.

Welke factoren spelen mee aan het iets beter verlopen van de pauzes? **factoren**

bij mij zijn ze meer aan elkaar gewend. In het begin van het schooljaar was het een chaos.

Echt verschrikkelijk.

ze hebben nu meer een eigen plekje. Dat is wel duidelijk. **groepschemie**

ja ik denk dat dat ook wel heel erg meespeelt. Ik heb geen nieuwe leerlingen erbij gekregen.

en jij bent natuurlijk bekend voor hen

Nog steeds is het als ik weg ben dat het gigantisch fout gaat

Dat zie je al met tussen de middag eten in de klas Jullie zeggen dat de kinderen aan elkaar gewend zijn, maar als ik er niet ben, gaat het ook niet.

nee, ik ben de bindende factor. **Vertrouwen eigen leerkracht**

ja, dat ben ik ook., Maar het ligt er wel aan wie er invalt. Het is wel moeilijk voor ze, absoluut.

klopt het dat ze nu gewend zijn aan elkaar en gewend aan jullie als leerkracht, is het dan zo dat het nu het moment is om weer naar de pauze te kijken, van wat kunnen we doen om het beter te zou laten verlopen.

Vinden jullie dat je de PBS les die aan het begin van het jaar wordt gegeven, nog eens zou moeten geven op een moment als nu?

dat denk ik wel.

ja, en ik denk ook dat het lastig is om op het plein kaartjes uit te delen.

ik vergeet dat ook gewoon ja, en wij zijn ook de enige op het plein, dus als wij het niet doen, krijgen ze het niet. **Uitdelen kaartjes**

Heeft het ook te maken met het feit dat de groepsbeloningen plaats hebben gemaakt voor de individuele beloningen?

op het plein merk ik het niet

nee, maar wel merk ik het aan de sfeer.

bij mij in de groep is dat helemaal niet zo, de drive om als groep beloningen te verdienen.

Misschien moeten we het per groep bekijken of je individueel of als groep beloont.

Aanpassingen PBS aan het einde van het jaar kan je dan leuk afsluiten als groep

Komt het wel een voor dat een programma na de pauze in de knel komt door wat er in de pauze is gebeurd? Dat je iets moet laten vallen van het programma? Of in moet korten?

Dat had ik in het begin heel erg, maar nu minder. In het begin heb ik vaak schooltv aangezet in plaats van geschiedenis of aardrijkskunde. Want dan trokken ze dat gewoon niet. Dan was er buiten zoveel gebeurt. **Effectieve leertijd**

Ik heb dat niet echt gehad. Ik heb gewoon mijn lesjes kunnen doen. Ik heb wel eens wat gewisseld, maar dat kwam niet hierdoor.

Ik merk wel dat de nieuwe leerlingen weer hun plekje moeten veroveren. Dat speelt nog wel.

Maar dit heeft geen invloed op de lessen. **groepschemie**

Ik had soms, in het begin van het jaar, dat ik zag dat ik spelling had na de grote pauze en dat ik dacht dat ik dat op een ander moment moest gaan doen, omdat het zo onrustig was. Voordat het rustig was na de grote pauze was ik een kwartier verder en dan moest ik nog spelling doen...

dat soort vakken heb ik ook niet daar staan. Ik heb verkeer staan en sova...

misschien is SOVA na de pauze ook wel een goed idee. Kan je de problemen oppakken, maar ook aandacht aan vaardigheden besteden. **SOVA**

ja dat is waar

Bij mij is meer dat het moeilijk voor ze is om groepslessen te doen, dus als ik gelijk SOVA doe, is het denk ik niet handig. Dat werkt denk ik niet.

ja dat is in alle groepen verschillend

Opvallend om te zien dat die chemie zo verschillend is.

M hoe is het met het onrustige gevoel na de pauze, wat in de zilvervloot door de kinderen wel wordt aangegeven.

het zijn vaak de kinderen die iets willen doen in de pauze wat niet mag, bijvoorbeeld een schietspel. Zij begrijpen niet waarom het niet mag en kunnen erg boos worden. **frustratie**

herkennen jullie het dat het op de maandagen en donderdagen meer problemen zijn? op de donderdag wel, dan hebben de kinderen geen praktijklessen of sporten en is een lange dag voor ze met alleen maar lessen.

op de donderdag heb ik geen stagiaire **probleemdagen**

Op maandag geen spelen en dinsdag en donderdag dan wel. Laatste half uur even spelen, dat scheelt dan wel weer

Ik vat dus even samen dat een belangrijke factor het spelen is op het plein en hoe dat georganiseerd wordt.

V: het gaat erom dat je zelf te veel bezig bent om te organiseren, zodat je zelf geen spel kan aanbieden, want we hebben allebei leerlingen die niet naar een andere leerkracht luisteren.

Niet naar andere leerkracht luisteren

K; ja, dat is ook een lastige is ook dat we hier kinderen hebben die niet naar een andere leerkracht luisteren. Geen gezag tolereren van een andere leerkracht.

zelfs kinderen die vorig jaar goed luisterden naar mij die nu zeggen: je bent mijn juf niet.

Eigenlijk kan je niet geconcentreerd met 1 spel bezig zijn zelf. Je kunt het niet half doen, want dan gaat het spel niet goed. **spelbegeleiding**

M: De lessen Sociale Vaardigheden, zien jullie dat nog als een versterking om de pauzes te verbeteren?

Zien jullie nog effect van die lessen? Hoe zwaar wegen die lessen?

V: Ik heb wel een onderwerpen die heel zwaar zijn, maar deze kinderen vinden het moeilijk om open te zijn hierover. Dan heb ik een goede les en loopt het heel anders, omdat ze vlak blijven en dat het ook wel iets van deze doelgroep is. Ze kunnen hetgeen ze horen niet omzetten in gedrag. Ze geven de juiste antwoorden, maar in de situatie zelf is het een heel ander verhaal.

dat kan ik met je eens zijn ja.

voor het begrijpen van elkaar helpt het wel, maar voor de lessen...nee **SOVA**

Ja, soms denk ik dit is een leuke les, en dan wordt het niets. Vandaag had ik een lesje en dan ineens heb je een heel goed gesprek. Die momenten moet je grijpen.

Ze moeten leren sociaal vaardig te worden. Ik kan dat niet leren in een groep van 12. Dat lukt niet.

ze begrijpen ook niet helemaal wat het inhoudt

nee, dat vind ik wel heel lastig. Het zou mooier zijn als iemand van buitenaf de leerlingen de vaardigheden in kleine groepjes aanleert. Ik kan dat niet in een groep van 12. Iedereen zit in een andere ontwikkelingsfase op emotioneel gebied. Het blijft heel basaal.

Maar dit zal wel niet kunnen, hoewel ze er wel meer van leren dan dat het nu gaat.

dus je zou zijn voor sova lessen buiten de groep. **Hulpvraag SOVA**

Of tijdens het spelen? Dat stagiaires 2 kinderen meenemen en ze leren : Hoe leer je ze spelen...ik kan dat niet.

Ik moet overal tegelijk zijn wil het niet fout lopen.

Soms denk ik wat zijn ze lekker aan het spelen en ineens...vliegen de blokjes door de klas.

Ik kan concluderen dat de lessen wel iets meegeholpen hebben .Maar herhaling is belangrijk dat het bij de kinderen beklijft.

Naast het feit dat de leerlingen langer bij elkaar zijn en zij gewend zijn aan hun leerkracht, hebben de lessen in goed gedrag wel meegeholpen aan het verminderen van probleemgedrag in de pauze. **Succes interventie**

Maar er zijn factoren die van invloed zijn, zoals inrichting van het plein, pleinmateriaal en ontbreken van iemand die spelen aanzwengelt of met de kinderen uitvoert.

Wat ik wel goed vindt aan PBS is dat ik de kinderen die niet bij mij in de klas zitten belonend aanspreek. De kinderen accepteren het wel meer dan voorheen.

Ik doe het meer en zijn accepteren het meer. **succes**

Ik heb meer contact met andere leerlingen.

Willen jullie nog iets kwijt

ik had wel het idee dat ze het niet vervelend vonden om de lijsten in de vullen. Ze konden over zichzelf nadenken. Dat ze best goed na kunnen denken over wat ze ergens van vinden en hoe ze iets ervaren. Daar zouden we best meer gebruik van kunnen maken. **Stem van de leerling**

Je zou het ook in de klas zelf op poten kunnen zetten?

ja, maar daar denk je nooit aan, maar het is wel goed.

Evalueren is heel belangrijk en moet echt een plek krijgen.

mijn stagiaire geeft na een les die ze heeft gegeven de kinderen een evaluatieformulier, ook een goede manier. **Stem van de leerling**

ja, dat geeft meteen diegene die les geeft een goede indruk van de gegeven les...

Bijlage 7 bij hoofdstuk 4: Gegevens logboek startmeting

Logboekgegevens: bijzonderheden in de twee weken van de startmeting		
Datum	Kofschip: 12 leerlingen	Zilvervloot 7 leerlingen
8 oktober	11 leerlingen aanwezig, 1 ziek	6 leerlingen aanwezig, 1 ziek
9 oktober	12 leerlingen aanwezig	7 leerlingen aanwezig
10 oktober	Leerlingen opgedeeld. Leerkracht afwezig. Geen gegevens bijgehouden	6 leerlingen aanwezig, 1 ziek
11 oktober	12 leerlingen aanwezig	7 leerlingen aanwezig
12 oktober	12 leerlingen. Afsluiting Kinderboekenweek met gastdocent.	7 leerlingen. Afsluiting Kinderboekenweek met gastdocent.
22 oktober	12 leerlingen Eerste maandag na vakantie	7 leerlingen Eerste maandag na vakantie.
23 oktober	11 leerlingen aanwezig. 1 leerling afwezig tijdens ochtendpauze. Gesprek met inspectie.	5 leerlingen aanwezig. 2 leerlingen afwezig tijdens ochtendpauze. Gesprek met inspectie.
24 oktober	12 leerlingen aanwezig	7 leerlingen aanwezig
25 oktober	12 leerlingen aanwezig	1 zieken, 5 ll. Aanwezig 2
26 oktober	12 leerlingen aanwezig	1 ziek, 6 ll. Aanwezig

Bijlage 8 bij hoofdstuk 4: Gegevens logboek tweede meting

Logboekgegevens: bijzonderheden in de twee weken van de tweede meting		
	Kofschip: 12 leerlingen	Zilvervloot 11 leerlingen
Maandag 4 maart	11 leerlingen aanwezig, 1 ziek	9 leerlingen aanwezig, 2 ziek
Dinsdag 5 maart	11 leerlingen aanwezig, 1 ziek	9 leerlingen aanwezig, 2 ziek
Woensdag 6 maart	8 leerlingen aanwezig, 4 ziek	8 leerlingen aanwezig, 2 ziek
Donderdag 7 maart	9 leerlingen aanwezig, 3 ziek	8 leerlingen aanwezig, 3 ziek ('s middags 7),
Vrijdag 8 maart	Hele klas afwezig. Leerkracht ziek.	11 leerlingen aanwezig
Maandag 11 maart	8 leerlingen aanwezig, 4 ziek	10 leerlingen aanwezig, 1 ziek
Dinsdag 12 maart	10 leerlingen aanwezig, 2 ziek	9 leerlingen aanwezig, 2 ziek
Woensdag 13 maart	10 leerlingen aanwezig, 2 ziek Start project.	8 leerlingen aanwezig 1 ziek. Start project
Donderdag 14 maart	11 leerlingen aanwezig, 1 ziek	9 leerlingen aanwezig 1 ziek
Vrijdag 15 maart	10 leerlingen aanwezig, 2 ziek	Hele klas afwezig. Ziekte leerkracht.